

**Vägar för kunskap – behov av en
gemensam strategisk nyorientering
för högskolorna och deras
bibliotek**

**Rapport till SUHF:s styrelse och förbundsårsamling
från en arbetsgrupp, september 2003**

SUHF

Sveriges universitets- & högskoleförbund

Överlämnande av utredningsrapport om högskolans fortsatta arbete med vetenskaplig informationsförsörjning och –spridning

Genom beslut den 28 november och 17 december 2002 tillkallade SUHFs styrelse en arbetsgrupp för utredning av vad man därvid kallade framtidsfrågor för högskolebiblioteken samt fastställde direktiv för detta arbete, avsett att kunna redovisas vid förbunds församlingens möte i oktober 2003. Till ledamöter i arbetsgruppen utsågs prorektorn BengtOve Gustavsson, Karlstads universitet (ordförande), universitetsbibliotekarien Lars Bjørnshauge, Lunds universitet, och universitetsdirektören Curt Karlsson, Linköpings universitet. Gruppen knöt genom eget beslut sedan till sig en referensgrupp bestående av överbibliotekarierna Elisabet Andersson, Örebro universitet, Jan Hagerlid, Sveriges lantbruksuniversitet (tjänstledig därifrån för arbete inom den till Kungl Biblioteket kopplade samarbetsorganisationen för högskolebiblioteken, BIBSAM) och Per Olsson, Karolinska institutet. De båda grupperna har i realiteten kommit att utgöra en enda grupp med gemensamma möten och en av grupp tillhörigheten oberoende arbetsfördelning mellan ledamöterna. Sedan ordföranden Gustavsson avlidit i juli i år har SUHF under hand gett ledamoten Karlsson i uppdrag att leda avslutningsfasen av arbetet.

Med hänvisning till direktiven överlämnas härmed arbetsgruppens utredningsrapport. Gruppen har valt att ge rapporten en titel och ett innehåll som knyter den närmare högskolans kärnverksamheter utbildning och forskning än vad en fokusering på biblioteken som sådana skulle innebära. Detta innebär inte enligt vår mening att vi frångått direktiven utan enbart att vi valt ett sätt att tydliggöra informationsförsörjningens betydelse för utbildning och forskning och den vägen också biblioteken som strategiska aktörer för organisering och förmedling av vetenskaplig information in till och ut från den enskilda högskolan. Rapporten är preliminär i den meningen att gruppen är beredd att efter redovisning av rapporten för SUHFs styrelse företa de förtydliganden och smärre modifieringar som styrelsen därvid uttrycker önskemål om. I den mån SUHFs styrelse inte har några önskemål om bearbetning av rapporten betraktar vi den som slutlig och därmed också vårt uppdrag som avslutat.

Stockholm den 28 augusti 2003

Curt Karlsson

Lars Bjørnshauge

Elisabet Andersson

Jan Hagerlid

Per Olsson

**Vägar för kunskap – behov av en
gemensam strategisk nyorientering för
högskolorna och deras bibliotek**

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING

- 1 INLEDNING**
 - 1.1 Bakgrund**
 - 1.2 Direktiv och uppläggnig**
 - 1.3 Fyra huvudområden**

- 2 DE SVENSKA HÖGSKOLEBIBLIOTEKENS UTGÅNGSLÄGE**
 - 2.1 Ett decennium av radikal omvandling**
 - 2.2 Biblioteksresurser och service**

- 3 INTERNATIONELL UTBLICK**
 - 3.1 Inledning**
 - 3.2 Kritiken av publiceringssystemet**
 - 3.3. Samordning av högskolebibliotek i olika länder**

- 4 ANALYS OCH REKOMMENDATIONER**
 - 4.1 Informationsförsörjning till undervisning och forskning**
 - 4.2 Integrerade lärandemiljöer**
 - 4.3 Publiceringsverksamhet**
 - 4.4 Organisation för ledning och styrning**

- 5 SLUTORD**

SUMMARY

BILAGOR

- 1. Prisutvecklingen på vetenskapliga tidskrifter**
- 2. New and changing research publication practices due to open access publication initiatives, prof Erik Sandewall, Linköpings universitet**
- 3. Strategiska vägval**
- 4. Gemensamma avtal**
- 5. Det digitala vetenskapliga arkivet (DiVA)**
- 6. Förslag till avtalsmallar**

SAMMANFATTNING

Utredningsarbetets inledande diskussion resulterade i en analys av vilka behov högskolorna¹ har av utveckling och satsningar som i hög grad berör biblioteken. Följande fyra huvudområden identifierades:

- * Högskolornas behov av informationsförsörjning till undervisning och forskning
- * Högskolornas behov av integrerade lärandemiljöer
- * Publiceringsverksamhet vid högskolorna
- * Organisatoriska frågor

De väsentligaste rekommendationerna till SUHF är:

1. Att verka för
 - att informationsförsörjningen behandlas som en strategisk fråga inom högskolorna
 - ett samlat nationellt handlande för en effektiv informationsförsörjning
 - nya modeller för upphandling och finansiering av ett gemensamt basutbud av elektronisk information för utbildning, forskning mm.
2. Att fästa medlemmarnas uppmärksamhet på behovet av att på varje högskola ta fram en strategi och ett åtgärdsprogram för hur högskolelagens mål att varje student som lämnar högskolan skall behärska förmågan ”att söka och värdera kunskap på vetenskaplig nivå” och vara i stånd att ”följa kunskapsutvecklingen” skall uppnås.
3. Att fästa medlemmarnas uppmärksamhet på behovet av förändringar av det nuvarande publiceringssystemet och på behovet av att skapa ekonomiska förutsättningar för en professionell, vetenskaplig publiceringsverksamhet vid högskolorna.
4. Att fästa medlemmarnas uppmärksamhet på behovet av en lokal, långsiktig och strategisk samverkan avseende den vetenskapliga informationsförsörjningen mellan den akademiska ledningen på olika nivåer och ledningen för biblioteket i syfte att stärka kärnverksamheterna utbildning och forskning.
5. Att verka för en innehållsmässig utveckling och organisatorisk inramning av ett nationellt strategiskt uppdrag avseende den vetenskapliga informationsförsörjningen.
6. Att tillsätta en särskild arbetsgrupp med uppdrag att under en period om två till tre år följa utvecklingen inom de områden som berörts i denna rapport och att löpande föreslå åtgärder i syfte att effektivisera den vetenskapliga informationsförsörjningen.

I ett slutord lyfter utredningen fram arbetet inför nästa forskningspolitiska proposition som en oerhört viktig process för att föra in frågan om den vetenskapliga informationsförsörjningen och –spridningen på den politiska dagordningen som den fundamentala infrastrukturfråga som den är.

¹ ”Högskolor” används genomgående som samlingsnamn för ”universitet och högskolor”

1 INLEDNING

1.1 Bakgrund

Det mest fullödiga uttrycket för det akademiska samhällets syn på sig själv, sin ställning och sina uppgifter i en i princip både global och tidlös kontext torde vara den universitetens Magna Charta som signerades i Bologna 1988 av de universitetsrektorerna som då deltog i Bolognauniversitetets 900-årsjubileum och till vilken ett stort antal universitet anslutit sig också senare. Friheten i forskning och utbildning beskrivs i denna Magna Charta som universitetens grundläggande livsprincip. Det fria flödet av vetenskaplig kunskap forskare emellan, till det omgivande samhället och till kommande generationer är av fundamental betydelse och kan beskrivas som en integrerad del av den akademiska friheten såsom fallet också är i den svenska högskolelagen. Det framstår därför som en uppgift av den allra största strategiska och ideologiska vikt för den akademiska ledningen inom högskolan att söka motverka ekonomiska, juridiska och tekniska hinder för en effektiv och dubbelriktad vetenskaplig informationsförsörjning, som alla kan ta del av.

Forskning och utbildning inom den enskilda högskolan ingår i ett världsomfattande kunskapsystem. Man bygger vidare på etablerad kunskap och bidrar till utveckling av ny kunskap. Man ser till att forskningsbaserad kunskap tillvaratas i yrkeslivet genom de högskoleutbildade. Biblioteken har alltid fungerat som den grundläggande ingången till den globala, ackumulerade kunskapsmassan. Den vetenskapliga informationsförsörjningen säkras inte bara genom lokalt uppbyggda samlingar utan i allt högre grad genom lokalt organiserad tillgång till globala informationsresurser i form av e-tidskrifter och databaser etc. Kraven på biblioteken har ökat och blivit mer mångsidiga. Utöver det traditionella biblioteket med dess tryckta samlingar, som fortfarande efterfrågas i lika hög grad, skapas det nu digitala bibliotek med en rad nätbaserade tjänster och resurser.

Till väsentlig del är högskolorna beroende av starka kommersiella aktörer - främst förlag - som tar ut överpriser och agerar för att stärka sin monopolställning. Biblioteken har genom samordnad upphandling av elektroniska tidskrifter och databaser väsentligt förbättrat villkoren och fått ut mer för pengarna. Prisutvecklingen är trots detta klart över normalprisindex och kostnaderna upptar en växande del av bibliotekens budgetramar. Så länge det inte finns någon verklig konkurrens på den vetenskapliga publiceringsmarknaden kommer högskolorna och deras bibliotek att befinna sig i ett strukturellt underläge. Internationellt och i några fall nationellt ser vi motreaktioner mot denna utveckling genom försök att skapa nya modeller för den vetenskapliga publiceringen.

De dramatiska förändringarna inom informations- och kommunikationsteknik (IKT) ger oanade möjligheter till snabb och enkel spridning av forskningsresultat, till länkning och sökning av globalt distribuerad kunskap, till sammankoppling av texter med rådata, bild och ljud. Detta har väckt ett ökat intresse hos högskolor, lärda sällskap, akademier och forskningsråd att återta kontrollen från kommersiella aktörer och utnyttja den nya tekniken för att maximera spridningen och sänka kostnaderna. För den enskilda högskolan ger den nya tekniken långt större möjligheter att synliggöra den egna forskningen. Den tillför en direkt och mer profilerad spridningsväg som idag får ses som ett komplement till andra kanaler, men på sikt kan utgöra basen för ett reformerat publiceringssystem. Biblioteken har som regel anförtrodd uppgiften att skapa en teknisk och organisatorisk plattform för högskolornas elektroniska publicering och får därmed också en förstärkt roll för högskolornas bidrag till det globala

kunskapssystemet. På de flesta högskolor saknas dock ännu tydliga beslut och en långsiktig strategi för dessa uppgifter.

Förändringar i lärandets villkor i ett snabbväxande kunskapssamhälle har satt ökat fokus på informationskompetensen eller förmågan att ”söka och värdera kunskap på vetenskaplig nivå”, som det uttrycks i den nya högskolelagen. Högskolorna behöver infoga detta utbildningsmål i den löpande planeringen och stärka och samordna sina insatser. Stora krav ställs på kompetensutveckling både av bibliotekarier och av lärare. En avsevärt närmare samverkan mellan lärare och bibliotekspersonal måste också understödjas.

Högskolorna behöver vidare överväga vilken kombination av insatser som utgör det mest effektiva stödet för studenternas lärande i en situation som kännetecknas av krympande anslag för grundutbildningen. Undervisning av traditionell natur har i växande grad börjat ersättas av organiserade självstudier eller gruppstudier. Biblioteken blir, i en pedagogisk modell baserad på mer självständigt kunskapssökande, en mycket väsentlig resurs, i själva verket en del av modellen. Detta ställer nya och stora krav på biblioteken som fysiska miljöer i form av lokaler, inredning och utrustning samt inte minst stödjande personal. I en genomtänkt kombination med övriga miljöer för lärande inom en högskola kan biblioteken utgöra ett nav i den samlade arbets- och studiemiljön för studenterna.

Bibliotekens nätbaserade tjänster utgör också en mycket viktig del av högskolans samlade digitala lärandemiljö, där webbaserade kursplattformar och studentportaler är andra viktiga inslag. Inte minst för den växande skara studenter som deltar i olika former av distansundervisning är bibliotekens nätbaserade tjänster av stor betydelse.

För att närmare belysa utvecklingen och ge underlag för en samlad diskussion tog SUHF:s styrelse under hösten 2002 initiativ till en utredning om dessa viktiga framtidsfrågor.

1.2 Direktiv och uppläggning

SUHF:s styrelse fastställde den 28 november 2002 följande direktiv för utredningen:

”Utredningen skall på olika sätt belysa och analysera aktuella utvecklingsfrågor för de svenska universitets- och högskolebiblioteken samt komma med förslag till de åtgärder inom området som analysen föranleder.

Arbetet skall bedrivas i nära samverkan med företrädare för biblioteken och återrapporteras till SUHF i form av en rapport som också innehåller förslag till rekommendationer till förbundets medlemmar. Utredningen skall vara slutförd i oktober 2003 för att kunna redovisas vid förbundsårsamlingens möte.”

Till utredare utsågs prorektor BengtOve Gustavsson, Karlstads universitet (ordförande), universitetsbibliotekarie Lars Bjørnshauge, Lunds universitet samt universitetsdirektör Curt Karlsson, Linköpings universitet.

Utredarna knöt till sig en referensgrupp bestående av överbibliotekarierna Elisabet Andersson, Örebro universitet, Jan Hagerlid, Sveriges lantbruksuniversitet (sedermera Kungliga biblioteket) samt Per Olsson, Karolinska Institutet. I praktiken har dessa båda grupper fungerat som en samlad arbetsgrupp.

Beskrivning och analys har genomförts dels med hjälp av sammanställningar av befintligt material i olika former, dels med hjälp av information som samlats in via kontakter med företrädare för högskolebiblioteken. Under utredningens gång har diskussioner förts även med riksbibliotekarien och med regeringens särskilda utredare för översyn av Kungliga biblioteket.

I ett avslutande skede har förslag till åtgärder diskuterats med SUHF:s ledning för att åstadkomma en rimlig förankring av de förslag som presenteras.

1.3 Fyra huvudområden

Utredningsarbetets inledande diskussion resulterade i en analys av vilka områden och frågeställningar som borde fokuseras i det fortsatta arbetet. Följande fyra huvudområden identifierades:

- * Högskolornas behov av informationsförsörjning till undervisning och forskning
- * Högskolornas behov av integrerade lärandemiljöer
- * Publiceringsverksamhet vid högskolorna
- * Organisatoriska frågor

I det följande analyseras nyckelfrågor inom dessa huvudområden samt lämnas rekommendationer till åtgärder. Inledningsvis presenteras en internationell utblick.

2 DE SVENSKA HÖGSKOLEBIBLIOTEKENS UTGÅNGSLÄGE

2.1 Ett decennium av radikal omvandling

Utvecklingen av den nya globala nätverksteknologin med Internet och webben har haft en djupgående inverkan på högskolebiblioteken. För bara ca 10 år sedan utnyttjades datortekniken mest för datorbaserade samkataloger och ämnesbibliografier samt lokala bibliotekssystem för att hantera lån och en del andra transaktioner. Bibliotekens inre arbete hade påverkats en hel del, men för användarna var förändringarna till att börja med inte särskilt synliga. I samband med genombrottet för ny nätverksteknologi under 90-talet blev först lokala och sedan nationella bibliotekskataloger samt ämnesdatabaser direkt tillgängliga för användarna vid deras egna arbetsplatser. Det var en revolutionerande förändring för forskaren att själv kunna söka online i stora internationella ämnesdatabaser jämfört med att beställa tid och betala en avgift för en sökning utförd av en särskild expert inom biblioteket.

Genom licensavtal, både lokala och kooperativa, betalade nu biblioteken för den enskilde forskarens tillgång till dessa databaser. Biblioteken hävdade med all rätt att användningen av dessa resurser skulle vara gratis för slutanvändaren. En mycket kraftig ökning av databassökningar följde.

Bibliotekssystemen genomgick flera generationsskiften och blev alltmer användarvänliga. De anpassades till webben, blev enklare att använda och gav allt större möjligheter till självbetjäning för användarna.

Nästa stora steg i slutet av 90-talet var att även tidskriftsartiklar i fulltext blev direkt åtkomliga för användarna vid deras egna arbetsplatser. Detta var en minst lika stor omvälvning, särskilt för forskare inom ämnen där publiceringen i första hand skedde i tidskrifter. Nu kunde forskaren först söka fram referenser i en ämnesdatabas och sedan länkas direkt till artiklar i fulltext, alternativt givetvis följa utgivningen i sina favorittidskrifter online. Stora paket av tidskrifter upphandlades i nationella eller andra kooperativa licensavtal, i första hand från de stora förlagen. Biblioteken arbetade även lokalt för att få tillgång till elektroniska versioner av tidskrifter utanför förlagspaketen. Återigen betalade biblioteken för forskarens direkta tillgång till artikelmaterial, nu dock med ökande bekymmer för att få stora utgifter övervältrade på sig utan kompensation. Man kunde dra ned på en del arbetsuppgifter, men fick å andra sidan nya, t ex att administrera åtkomsten till det licensbaserade materialet.

Vid sidan om detta arbetade biblioteken också med att skapa nya webbaserade tjänster för att ge stöd och vägledning till sina användare. Så kallade ämnesportaler med ett urval av kvalitetsbestämda, fria elektroniska resurser på webben byggdes upp inom en rad ämnen.

En närbesläktad form av tjänst är webbaserade självstudiekurser i hur man söker och utnyttjar information. De kan komma att fylla en allt viktigare funktion allteftersom grundutbildningen överlag blir mer nätbaserad.

Under den senare delen av 90-talet har biblioteken också blivit alltmer involverade i att föra ut den egna högskolans publikationer på webben i elektronisk form. Man har varit drivande i olika projekt med syfte att ge ut avhandlingar, rapporter, examensarbeten och i någon mån artiklar som producerats inom den egna högskolan. För biblioteken har detta uppfattats som en utvidgning av det ansvar man redan känner att man har för att samla in och katalogisera den egna högskolans publikationer. Man har också velat förekomma en alltför vildvuxen och ostandardiserad e-publicering inom högskolorna. Dessa har i varierande grad erkänt och bidragit ekonomiskt till bibliotekens arbete med denna nya uppgift. Arbetet med den egna högskolans elektroniska publikationer har de senaste åren fått en betydligt större tyngd genom tillkomsten av teknologier som gör publikationerna globalt sökbara på ett mycket effektivare sätt.

Samtidigt som denna utveckling av elektroniska bibliotekstjänster gått allt snabbare har utnyttjandet av bibliotekens tryckta skrifter fortsatt att öka till stor del genom att studenterna blivit fler och i allt högre grad gjort biblioteken till sina arbetsplatser. Biblioteken har därför haft skäl att utveckla även sin fysiska miljö, göra de tryckta samlingarna mer attraktiva genom gallring och förändrad uppställning m.m. För flertalet forskare är idag bibliotekets elektroniska tjänster och resurser viktigast. För studenterna är fortfarande de tryckta samlingarna och det fysiska biblioteket det mest väsentliga. Därför finns det idag inte renodlade elektroniska bibliotek inom högskolan utan snarare vad man kallar hybridbibliotek, som kombinerar tryckta samlingar med tillgång till elektroniska resurser.

De elektroniska resurser och tjänster som erbjuds av ett modernt högskolebibliotek idag har en stor bredd. Idag försöker man åstadkomma en bättre överblick och enklare sökingångar genom att skapa s.k. biblioteksportaler och genom att dynamiskt länka mellan olika informationsresurser. Nationella digitala bibliotek har skapats i flera nordiska länder, vilka strävar att

skapa denna samordning på nationell nivå. Samordning kan i princip ske parallellt både på nationell nivå och på högskolenivå.

2.2 Biblioteksresurser och service

Utredningen har tagit del av föredragningar och underlag från arbetet med BIBSAM:s femårsrapport över de svenska forskningsbibliotekens utveckling 1997-2001.² Nedan redovisas uppgifter från den perioden, när inget annat anges. Vidare har utredningen också i ett sent skede tagit del av en aktuell enkätundersökning av de svenska högskolebibliotekens tillgänglighet samt årsstatistiken för 2002.^{3 4} Vissa uppgifter från dessa källor har infogats.

Kostnaderna för inköp av vetenskaplig information har ökat mer än andra kostnadsslag, vilket visar sig i att inköpens andel av de totala driftskostnaderna (exkl lokaler) ökat från 22 procent till 26 procent (2002). Prishöjningarna varierar mellan ämnesområden, men är högst inom naturvetenskap med 42 procent och medicin med 36 procent. Detta är en fortsättning av en långsiktig trend med onormala prishöjningar inom den vetenskapliga publiceringsmarknaden (Se bilaga 1).

Inköp av tryckta skrifter har minskat med 27 procent överlag. Samtidigt har antalet tillgängliga elektroniska tidskrifter formligen exploderat, varför man efterhand sagt upp prenumerationer på tryckta tidskrifter i större skala. År 2002 tog elektroniska resurser upp 43 procent av förvärvskostnaderna. Det finns skäl att misstänka att de ökade kostnaderna för elektroniska resurser gjort det svårare att upprätthålla en rimlig nivå på förvärvet av tryckta monografier.

Vid en jämförelse mellan utvecklingen av högskolornas totala kostnader och kostnaderna för biblioteken finner man att dessa i stort sett följs åt. Kostnadsutvecklingen måste värderas i förhållande till bibliotekens uppgifter och till de särskilda kostnader som biblioteken har. Högskolornas bibliotek har både byggt upp elektroniska bibliotek och arbetat vidare med traditionella tjänster baserade på tryckta samlingar. Utvecklingen av elektroniska bibliotek har varit personalintensiv. I ökad omfattning har biblioteken blivit stödorganisationer för den elektroniska utgivningen av den egna högskolans publikationer. Även de pedagogiska uppgifterna har utvecklats i kvalitet och omfattning. Det anmärkningsvärda är att bibliotekskostnaderna inte ökat mer med tanke på utvidgade uppgifter och prisutvecklingen på tidskrifter. Detta tyder på att det skett en omfattande effektivisering.

I snitt höll de svenska universitets- och högskolebiblioteken 2001 öppet 63 timmar per vecka. Under perioden hade antal öppettimmar ökat med 9 procent. Det finns stora skillnader i tillgänglighet. Av de 36 bibliotek som bevarade ovan nämnda enkät har endast drygt hälften öppet under lördagar och söndagar. Ett fåtal bibliotek har numera öppet utan bemanning vissa tider på dygnet med tillträde genom passerkort för personal och eventuellt studerande. Öppet-hållandet framstår som otillräckligt med tanke på att studenterna alltmer använder biblioteken som arbetsplats och att en allt större del av studenterna läser på deltid och/eller på distans.

² Jönsson Adrial, C. (2003) Svenska forskningsbibliotek. Femårsrapport 1997-2001.

<http://www.kb.se/bibsam/statistik/3arsrapp/grund.htm>

³ Lunneborg, E. (2003) De svenska högskolebibliotekens tillgänglighet. Resultat av en enkätundersökning.

<http://www.kb.se/bibsam/utredn/grund.htm>

⁴ Forskningsbiblioteken 2002. Mediebestånd, låneverksamhet, personal, driftskostnader mm. SCB och, 2003. <http://www.kb.se/bibsam/statistik/fbstatistik/allmant.htm>

Vad gäller antalet tillgängliga sittplatser och tillgängliga publika PC i biblioteken har det under perioden skett positiva men ändå relativt små förändringar till det bättre. Från 1997 – 2002 har antalet studenter per sittplats i högskolebiblioteken minskat från 15 till 13. Antalet studenter per tillgängliga publika PC har minskat från 114 till 85.

Besöken per dag vid universitets- och högskolebiblioteken uppgick år 2002 till ca 63 000, vilket kan jämföras med ca 52 000 1997.

År 2002 gjordes ca 8,2 miljoner lokala lån vid universitets- och högskolebiblioteken. Detta utgjorde en ökning med hela 73 procent jämfört med 1997. Fjärrlånen har under samma period däremot minskat med 36 procent (fjärrlån ut) respektive 29 procent (fjärrlån in), vilket i huvudsak kan förklaras av den ökade tillgången på elektroniska tidskrifter. Fjärrlån (lån mellan bibliotek) är kostsamt, varför biblioteken eftersträvat att minska behovet av dem.

Den stora förändringen under perioden är den ökade tillgängligheten till elektroniska informationsresurser genom biblioteken. Tillgången på databaser och digitala tidskrifter, böcker och uppslagsverk m.m. har växt dramatiskt. Så kan t ex de större högskolebiblioteken idag erbjuda tillgång till mellan 4000 och 8000 elektroniska tidskrifter. De elektroniska informationsresurserna står idag för en mycket betydande del av den totala biblioteksanvändningen även om detta än så länge är svårt att mäta på ett konsekvent sätt. I växande grad erbjuder biblioteken också tillgång till dessa resurser även utanför campus med hjälp av tekniska lösningar för att kontrollera behörighet.

3 INTERNATIONELL UTBLICK

3.1 Inledning

Biblioteken är i högsta grad del av ett internationellt sammanhang. I sin grundfunktion utgör de ingångar till internationellt producerad kunskap. Men även deras utveckling och inriktning formas i en livlig internationell diskussion. Utvecklingen inom den anglosaxiska kulturkretsens biblioteksväsen har länge spelat en dominerande roll.

Denna diskussion fördes länge i huvudsak inom bibliotekarietåren. Under 1990-talet har bibliotekens utvecklingsfrågor i lika hög grad varit forskarsamhällets. Högskolemyndigheter, forskningsråd och EU-direktorat har gjort stora satsningar på utvecklingen av digitala bibliotek. Här kan särskilt nämnas de brittiska högskolemyndigheterna med sin Joint Information Systems Committee (JISC) och den amerikanska National Science Foundation (NSF). Inom EU har stora satsningar på digitala bibliotek gjorts inom det tidigare Telematikprogrammet och Programmet för Informationsområdet.

3.2 Kritiken av publiceringssystemet

Engagerade forskare insåg tidigt de nya möjligheter som Internet erbjöd för att radikalt förändra det traditionella vetenskapliga publiceringssystemet. Redan 1991 skapades ett öppet e-

printarkiv inom fysik⁵ av fysikern Paul Ginsparg med stöd av NSF. Samtidigt inledde kognitionsforskaren Stevan Harnad en omfattande kritisk diskussion om publiceringssystemet⁶. Han pekade på Internets omvälvande potential för den vetenskapliga publiceringen. Efterhand tillkom e-printarkiv inom ekonomi, kognitionsvetenskap, datavetenskap m.fl. ämnesområden och 1999 formerades Open Archives Initiative (OAI).⁷ Man har inom ramen för OAI utvecklat lösningar som gör det möjligt att enkelt samsöka ett stort antal fulltextarkiv.⁸ På kort tid har ett stort antal universitet, institut, akademier m.fl. registrerat sig som OAI-kompatibla dataleverantörer. Parallellt har det utvecklats ett antal olika samsökningstjänster som utnyttjar protokollet, t.ex. OAIster vid University of Michigan.⁹ Den centrala projektorganisationen för OAI finansieras bl.a. av NSF och olika utvecklingsprojekt knutna till OAI får stöd både av JISC och av EU.¹⁰

Ett mycket uppmärksammat utspel kom 1999, då Harold E. Varmus, nobelpristagare och chef för National Institutes of Health i USA förklarade att man ville skapa ett fritt tillgängligt elektroniskt bibliotek med artiklar inom biomedicin i fulltext (PubMed Central). Man vände sig till förlagen och bad dem att deponera sina artiklar i arkivet och därmed göra dem fritt tillgängliga eventuellt med en viss fördröjning i tiden för att skydda förlagens inkomster. Endast en minoritet av förlagen reagerade positivt.

Missnöjet med förlagens ovilja att delta i PubMed Central blev en tändande gnista för ett brett upprop, som manade till stöd för fritt tillgängliga elektroniska bibliotek inom medicin och biovetenskaperna, under rubriken Public Library of Science.¹¹ I ett öppet brev hävdade man att det permanenta arkivet över forskningens samlade resultat inte ska kontrolleras eller ägas av förlag. Att samla alla forskningsresultat fullt sökbara och sammanlänkade i fritt tillgängliga elektroniska bibliotek, skulle dramatiskt öka produktiviteten och integrationen av olika områden inom den biomedicinska forskningen. De närmare 30 000 forskare som sedan undertecknade brevet förband sig därmed att bojkotta de tidskrifter som inte gav obegränsad tillgång till publicerade artiklar genom arkiv som PubMed Central inom sex månader efter publiceringen.

De amerikanska forskningsbiblioteken, genom Association of Research Libraries (ARL), tog i slutet av 90-talet initiativ till att förändra det vetenskapliga publiceringssystemet för att åstadkomma ökad tillgänglighet och rimligare kostnader. Man skapade den s.k. Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition (SPARC), som sedan växt till en internationell organisation med över 200 institutionella medlemmar. SPARC hjälper lärda sällskap och forskargrupper att starta billiga eller fritt tillgängliga elektroniska tidskrifter. Man försöker skapa opinion för förändringar och arbetar för närvarande hårt för att understödja skapandet av fulltextarkiv vid de enskilda högskolorna.¹²

Efterhand har de olika initiativen gått samman i en bred rörelse för Open Access, eller fri tillgång till vetenskaplig information på webben. Budapest Open Access Initiative från 2002 var

⁵ <http://www.arxiv.org/>

⁶ Harnad, S. (1991) Post-Gutenberg Galaxy: The Fourth Revolution in the Means of Production of Knowledge. Public-Access Computer Systems Review 2. (1): 39 – 53. Länk till denna m.fl. artiklar på <http://www.ecs.soton.ac.uk/~harnad/>

⁷ <http://openarchives.org/>

⁸ Lagoze, C. & Van de Sompel, H. 'The Open Archives Initiative : Building a low-barrier interoperability framework', JCDL 01, June 17-23, 2001. <http://www.openarchives.org/documents/oai.pdf>.

⁹ <http://oai.umd.umich.edu/index.html>

¹⁰ <http://www.openarchives.org/community/index.html>

¹¹ <http://www.publiclibraryofscience.org/>

¹² <http://www.arl.org/sparc/>

en samlad manifestation.¹³ Här lägger man fram en strategi för hur arbetet ska fortskrida. Man vill främja att forskare ska få stöd att själva lägga ut artiklar på webben och att det ska pas nya tidskrifter baserade på fri tillgång. Vård för mötet var Open Society Institute, som kommer att fördela tre miljoner dollar till insatser för fri tillgång till vetenskaplig information under en tre-årsperiod. OSI finansierar t.ex. ett projekt vid Lund universitet som ska skapa en internationell databas över fritt tillgängliga tidskrifter.¹⁴

Ytterligare ett initiativ har tagits av International Council for Science (ICSU)¹⁵ som har tillkallat en särskild kommitté under ledning av professor Erik Sandewall, Linköpings universitet, för spridning av vetenskaplig information. Ett exempel på de diskussioner som förs inom kommittén lämnas i bilaga 2.

3.3 Samordning av högskolebibliotek i olika länder

Det ovan redovisade närmandet eller ömsesidiga beroendet mellan universitets- och högskolebiblioteken och forskarsamhället tar sig skilda organisatoriska uttryck i olika länder.

I Finland samordnas universitets- och högskolebiblioteken genom Helsingfors universitetsbibliotek som också är nationalbibliotek. Det nationella elektroniska biblioteksprogrammet – FinElib – leds av en styrgrupp med företrädare för utbildningsdepartementet, universiteten, universitetsbiblioteken, yrkeshögskolorna, folkbibliotek och nationalbiblioteket.¹⁶

I Danmark har Biblioteksstyrelsen som egen myndighet samordningsansvar för både forsknings- och folkbibliotek. För universitetsbiblioteken har den viktigaste satsningen varit storprojektet Danmarks Elektroniska Forskningsbibliotek, där även universiteten är företrädare i styrgruppen.¹⁷

Den danska motsvarigheten till SUHF, Rektorkollegiet, har nyligen engagerat sig i en strategidiskussion om högskolebiblioteken i rapporten ”Viden til tiden – strategisk perspektiv for danske universitetsbiblioteker”.¹⁸ Man vill anlägga ett brett perspektiv: ”Grundläggande handler det ikke om bøger og biblioteksinstitutioner, men om universiteter, deres videnforsyning og videndeling.” Rapporten uttrycker stark oro och kritik över förlagsmonopol och pris-höjningar. Man konstaterar att det pågår ett avgörande skift från tryck till elektronisk förmedling och ser en växande roll för biblioteken som ett stöd för e-learning. Rapporten trycker starkt på bibliotekens växande uppgifter i ”videnudveksling”, med bl.a. elektronisk publicering och forskningsregistrering. Avslutningsvis pekar man på att den traditionella, relativt oavhängiga formen av organisation för universitetsbiblioteken, uppbyggd kring den fysiska samlingen och dess arbetsprocesser, är på väg att avlösas av en mer öppen organisationsform som har strukturella förbindelser på tvärs inom universitetet och till relevanta partners i det globala informationssystemet.

¹³ <http://www.soros.org/openaccess/>

¹⁴ <http://www.doaj.org/>

¹⁵ <http://www.icsu.org/>

¹⁶ <http://www.lib.helsinki.fi/finelib/svenska/index.html>

¹⁷ <http://www.deff.dk/>

¹⁸ <http://www.rektorkollegiet.dk>

I Norge ingår även universitets- och högskolebiblioteken i samordningsuppdraget för den nya myndigheten ABM-utvikling som ska spänna över hela fältet arkiv – bibliotek – muséer.¹⁹ En utredning tillsatt av ABM-utvikling har lagt fram en rapport som föreslår att man gör en stor långsiktig satsning på ett ”Norsk digital bibliotek”²⁰

Inom Norden finns idag på nationellt plan ett mer formellt engagemang från universiteten i stora nationella digitala biblioteksprojekt. Däremot saknas ännu ett direkt samarbete på nationellt plan mellan bibliotek, universitet och forskningsråd kring en strategi för nya modeller för vetenskaplig publicering.

I Nederländerna utvecklas just nu ett sådant samarbete inom utvecklingsprogrammet DARE - Digital Academic Repositories.²¹ Under perioden 2003-2006 avsätts ca 49 miljoner kronor till ett samlat program där alla de nederländska universiteten, nationalbiblioteket, vetenskapssakademien och det nationella vetenskapsrådet deltar. Syftet är att väsentligt öka tillgängligheten till den nederländska akademiska produktionen av forsknings- och undervisningsmaterial.

Den amerikanska universitetsorganisationen, Association of American Universities (AAU) har också engagerat sig i frågorna kring den vetenskapliga publiceringens framtid. Vid ett möte i Tempe 2000 ställde sig ett stort antal universitetsledare bakom ett dokument med principer för framväxande system för vetenskaplig publicering.²² Man fastslår bl a att ”The current system of scholarly publishing has become too costly for the academic community to sustain”. Man pekar särskilt på att prisökningarna på tidskrifter inom naturvetenskap, teknik och medicin undergräver marknaden för utgivning av monografier inom humaniora och samhällvetenskap. Vikten av att universiteten bättre bevakar författarnas rättigheter tas också upp. AAU, liksom the Association of American University Presses (AAUP) och the Big 12 Chief Academic Officers²³ har även uttalat ett tydligt stöd för SPARC.²⁴

I Storbritannien skapade de brittiska högskolemyndigheterna 1993 en gemensam kommitté för att utveckla informationsförsörjningen till högre utbildning och forskning. Efter en betydelsefull utredning ledd av Sir Brian Follett, den s.k. Follett-rapporten, gjordes ett antal långsiktiga utvecklingssatsningar.²⁵ Denna Joint Information Systems Committee (JISC) har i uppdrag att hjälpa “further and higher education institutions and the research community realise their ambitions in exploiting the opportunities of information and communications technology by exercising vision and leadership, encouraging collaboration and co-operation and by funding and managing national development programmes and services of the highest quality.”²⁶ Man samlar här den rena nätverksuppbyggnaden (JANET), digitala bibliotekssats-

¹⁹ <http://www.abm-utvikling.no/>

²⁰ Salvesen, H et al. Norsk digital bibliotek. Instilling avgitt av arbetsgrupp oppnevnt av ABM-utvikling for å utrede hovedutfordringer for etablering av et norsk digitalt bibliotek. Se <http://www.abm-utvikling.no/publisert/nyhetsarkiv/index.html> med datum 10.02.03

²¹ Se information på www.surf.nl

²² Association of American Universities. Principles for Emerging Systems of Scholarly Publishing, <http://www.aau.edu/issues/Principles5.10.00.html>

²³ “The Big 12 Universities include: Baylor University, Iowa State University, Kansas State University, Oklahoma State University, Texas A&M University, Texas Tech University, University of Colorado at Boulder, University of Kansas, University of Missouri-Columbia, University of Nebraska-Lincoln, University of Oklahoma, and University of Texas at Austin”.

²⁴ Se <http://www.arl.org/sparc/core/index.asp?page=b6> ”These leading academic and library organizations have endorsed SPARC”

²⁵ Joint Funding Councils’ Libraries Review Group. Report. Bristol, 1993.

²⁶ <http://www.jisc.ac.uk/>

ningar och stöd till användning av IT inom utbildningen inom samma ram. Fokus för utvecklingsprogrammen är att skapa en samordnad "Information Environment". Totalt avsätts för år 2002/03 ca 80 miljoner kr till utvecklingsinsatser inom "Information Environment" och ca 147 miljoner kr till "Content", dvs uppbyggnad av elektroniska samlingar och tjänster för att göra dem tillgängliga.

Ett antal delprogram ger stöd till olika aspekter av digital biblioteksutveckling, såsom tillgängliggörande av information som skapas inom högskolan, stöd för nätbaserat lärande, utveckling av portaler, samordning av tjänster och stödtjänster m.m. I internationell jämförelse är de brittiska insatserna på många av dessa områden i framkanten av utvecklingen tillsammans med amerikanska digitala biblioteksinitiativ.

En aktuell utredning beställd av brittiska högskolemyndigheterna har särskilt koncentrerat sig på forskningens informationsbehov. Utredningsgruppen - Research Support Libraries Group - lade fram sin slutrapport 2003.²⁷ Gruppen leddes av den tidigare nämnde Sir Brian Follett. En huvudtanke i rapporten är att skapa en mer strategisk samordning och styrning av informationsförsörjningen till forskningen och i synnerhet stärka samordningen mellan nationalbiblioteket i England, Skottland och Wales och högskolebiblioteket. Man är oroad över den långsiktiga hållbarheten i den nuvarande informationsförsörjningen med tanke på övergången till elektronisk publicering med ökande kostnader och ökad volym på publiceringen. I rapporten från utredningens grupp för "Scholarly communication" dras följande slutsats: "SCG believes that a step-change in the current scholarly communications system is needed to lead to a future in which: Scholars produce intellectual output that is first SHARED with other educational institutions and THEN, if appropriate, passed on to the commercial sector in a controlled way for further exploitation."²⁸

4 ANALYS OCH REKOMMENDATIONER

4.1 Informationsförsörjning till undervisning och forskning

Tillgång till den vetenskapliga litteraturen är en av forskningens och den högre utbildningens absoluta grundförutsättningar. Informationsförsörjningen är därför en strategisk fråga för högskolorna, som bör lyftas fram i organisationen och diskuteras som en integrerad del av kärnuppgifterna utbildning och forskning. I sammanhanget kan det arbete lyftas fram som genomförts vid Linköpings universitet (se bilaga 3).

Bibliotekens roll har förändrats från att bygga upp samlingar till att ge tillgång till information, oavsett lokalisering. En stor del av bibliotekens tillväxt sker i det elektroniska biblioteket. Under överskådlig tid kommer biblioteken att vara så kallade "hybridbibliotek" som ger tillgång både till tryckta publikationer och till globalt tillgänglig elektronisk information.

Den ökande mängden digital information kräver en lösning för långsiktigt bevarande och framtida tillgänglighet. För närvarande pågår olika projekt inom arkiv, bibliotek och museiväsendet för att utveckla hållbara lösningar.

²⁷ <http://www.rslg.ac.uk/>

²⁸ Final Report from the JISC Scholarly Communications Group (SCG) to the Research Support Libraries Group (RSLG), s 3. Se <http://www.rslg.ac.uk>

Kostnaderna för inköp av vetenskaplig information har under en lång period ökat mer än normalprisindex (se bilaga 1). Övergången till elektroniska tidskrifter och licensavtal i form av paketavtal har förskjutit kostnader från institutioner till bibliotek. Biblioteken har därigenom fått ett ännu tydligare högskolegemensamt ansvar.

Högskolornas licensavtal för kommersiellt tillhandahållen elektronisk vetenskaplig information sluts inom ramen för ett konsortium byggt på frivilligt deltagande. Upphandlingen samordnas av BIBSAM vid Kungliga Biblioteket (se bilaga 4). Den är väl organiserad och har inneburit en påtaglig effektivitetsvinst för högskolorna. Man har med avsevärd framgång hävdat viktiga användarkrav i förhandlingarna med förlagen, såsom rätt till "walk-in-use"²⁹, vissa möjligheter till fjärrlån samt långsiktig arkivtillgång. Prisökningstakten har dämpats något. Direkta bidrag från regeringen för delfinansiering av licenskostnaderna har under några år reducerat högskolornas kostnader. Dessa har numera upphört.

Det finns dock viktiga begränsningar. Alla högskolor omfattas inte av alla avtal, vilket innebär att forskare och studenter möter olika tillgång till dessa vid respektive högskola. Vidare bedrivs en omfattande forskning inom landsting (särskilt inom de stora sjukhusen) och näringsliv, ofta i nära samarbete med högskolorna. Nuvarande licensavtal ger inte dessa forskargrupper tillgång till samma elektroniska resurser som vid högskolorna. Distansstuderande som har folkbibliotek och lärcentra som närmaste stödmiljöer har problem med sin tillgång till den vetenskapliga informationen. Även anställda inom myndigheter och organisationer behöver i ökad utsträckning tillgång till kvalificerad vetenskaplig information via elektroniska källor.

Ramarna för den nationella upphandlingen bör breddas för att inte utvecklingen av Sverige som kunskapsnation skall hämmas. Med relativt små insatser kan förutsättningarna för forskning, utveckling och livslångt lärande väsentligt förbättras. Statsmakterna borde nu på allvar överväga nya modeller för upphandling och finansiering av ett gemensamt basutbud av elektroniska resurser, som är tillgängligt vid alla högskolor, folkbibliotek, lärcentra, landsting, myndigheter och till högskolorna anknutna utvecklingsföretag, t.ex inom regionala innovationssystem. En sådan investering i en "infrastruktur för innehåll" är lika viktig som utbyggnaden av nätkapacitet. Det utgör en anpassning av informationsförsörjningen till en verklighet där forskning och högre utbildning överskrider den enskilda högskolans gränser.

Detta skulle innebära att kostnader som idag bärs av den enskilda högskolan täcks från ett centralt anslag med ett vidare ändamål än enbart högskolesektorn. En omfördelning av kostnader löser dock inte kostnadskrisen inom informationsförsörjningen, som i grunden beror på en monopoldominerad marknad för vetenskaplig information. Därför måste högskolor och forskningsfinansiärer samtidigt arbeta långsiktigt för totalt sett minskade kostnader för informationsförsörjningen kombinerat med fri tillgång till den vetenskapliga publiceringen (se vidare avsnitt 4.3).

Det finns ett starkt behov hos studenter och forskare att få mer samlade ingångar till det rika och varierade utbud av nätbaserad information som biblioteken tillhandahåller. Den tekniska utvecklingen ger allt bättre förutsättningar för en nationell samordning. System som betjänar alla universitet kan drivas på ett ställe, information som skapas för ett sammanhang kan användas i andra ramar. Alla möjligheter att spara genom samordnade lösningar bör tillvaratas.

²⁹ Walk-in-use innebär att alla som fysiskt besöker ett bibliotek har tillgång till de upphandlade elektroniska resurserna

Målet på sikt kan vara att skapa ett nationellt, digitalt bibliotek för högre utbildning och forskning med ingångar både nationellt och lokalt.³⁰

Rekommendationer

Vi rekommenderar SUHF att verka för

- att informationsförsörjningen behandlas som en strategisk fråga inom högskolorna
- ett samlat nationellt handlande för en effektiv informationsförsörjning
- nya modeller för upphandling och finansiering av ett gemensamt basutbud av elektronisk information för utbildning, forskning mm.

4.2 Integrerade lärandemiljöer

Man kan peka på två faktorer som var för sig, och sammantagna än mer, innebär ökade krav på bibliotekens insatser och på deras integration i högskolans lärandeprocesser.

1. Studenterna får idag ta ett större ansvar för sitt lärande som en följd både av en medveten pedagogisk inriktning mot ett självstyrkt lärande, och av en minskad lärartäthet av ekonomiska skäl. Detta ställer krav både på den fysiska miljön i form av lokaler, litteratur och annat studiematerial samt utrustning, och på de nätbaserade plattformar och tjänster som kan sägas utgöra en elektronisk lärandemiljö. Det krävs att den personal som ska stödja studentens lärande samverkar fortlöpande. Dit hör inte bara akademiska lärare utan även bibliotekarier, pedagogiska utvecklare och IT-pedagoger.

2. Förmågan att ”söka och värdera kunskap på vetenskaplig nivå” och att ”följa kunskapsutvecklingen” har förts in i första kapitlet i den nya högskolelagen³¹. Därmed har utvecklats av den förmåga som kallas ”informationskompetens” gjorts till ett självständigt och prioriterat mål för all grundläggande högskoleutbildning. Man kan tillägga att informationskompetens både är nödvändig för att effektivt uppnå primära kunskapsmål inom grundutbildningen, och har ett värde i sig för individens framtida lärande inom yrkeslivet.

Högskolorna har tenderat att se denna ”informationskompetens” som en fråga enbart för biblioteken, som självständigt, och mer eller mindre frikopplat från övrig undervisning, avgjort hur de vill lägga upp sin biblioteksundervisning.

Högskolorna måste snarare fråga sig hur de ska samordna olika insatser för att leva upp till högskolelagens nya utbildningsmål. Det är sannolikt enbart genom ett nära samarbete mellan lärare och bibliotekarier som målet kan uppnås. Lärarna har sin ämneskompetens och en varierande grad av aktuell pedagogisk skicklighet. Bibliotekarierna kan tillföra sin specialkompetens i hur den vetenskapliga informationen är organiserad och i hur man söker fram den i alltmer komplexa system. I det tvärvetenskapliga mötet mellan de akademiska lärarna och de numera akademiskt utbildade bibliotekarierna kan högskolelagens nya mål uppfyllas. För att åstadkomma ett effektivt samarbete krävs emellertid att högskoleledningarna tar ett samlat

³⁰ För en diskussion om detta se: Hagerlid, J. (2003) Sveriges nätbibliotek Diskussionsunderlag.

<http://www.kb.se/bibsam/utredn/grund.htm>

³¹ Lag (2001:1263) om ändring i högskolelagen (1992:1434), 1 kap 9§

grepp om frågan och drar nödvändiga slutsatser i form av styrmekanismer, organisationsformer etc.

Rekommendation

Vi rekommenderar SUHF att fästa medlemmarnas uppmärksamhet på behovet av att på varje högskola ta fram en strategi och ett åtgärdsprogram för hur högskolelagens mål att varje student som lämnar högskolan skall behärska förmågan ”att söka och värdera kunskap på vetenskaplig nivå” och vara i stånd att ”följa kunskapsutvecklingen” skall uppnås. För att ett samlat grepp om lärandeprocesserna skall kunna åstadkommas bör man i detta arbete engagera ansvariga för grundutbildning, pedagogisk utveckling och biblioteksverksamhet.

En strategi och ett åtgärdsprogram bör särskilt fokusera på tre områden:

- Hur säkrar man uppfyllandet av högskolelagens ovan nämnda mål?
- Vilka krav ställer ett ändrat studiesätt på fysiska och virtuella lärandemiljöer, och på vilka sätt kan existerande olika miljöer effektivt samordnas?
- Vilka helhetslösningar kan på ett gynnsamt sätt knyta ihop bibliotek, datorstöd, kursplattformar, pedagogisk utveckling och lokalplanering?

4.3 Publiceringsverksamhet vid högskolorna

Den vetenskapliga förlagsindustrin har utvecklats till en lukrativ bransch med ovanligt hög avkastning på insatt kapital. För att bibehålla denna ställning köper för närvarande ett fåtal starka företag (t ex Elsevier, Springer) upp de mindre. Denna monopolisering leder till minskad konkurrens och ökande priser.

De akademiska institutionerna är inte bara beroende av tillgången till den vetenskapliga litteraturen, utan också av det meriteringssystem som är kopplat till publicering i de mest välrenommerade tidskrifterna. Härigenom blir den vetenskapliga meriteringen direkt kopplad till de kommersiella förlagens urval av tidskrifter. Meriteringen begränsas till de tidskrifter som ingår i Institute for Scientific Informations (ISI) citeringsdatabaser, vilka genererar de s.k. impaktfaktorerna. Validiteten av dessa helt mekaniskt genererade data är tvivelaktig, men de används icke desto mindre, i brist på andra lätt kvantifierbara data, som värdering av forskningskvalitet. Vidare baseras meriteringsvärdet enbart på *tidskriftens* impaktfaktor i stället för den enskilda *artikelns*. Sammantaget innebär detta att de ledande förlagens ställning förstärks ytterligare.

Detta existerande system, vari forskarna överlåter äganderätten till publicering och spridning av forskningsresultat till förlagen, blir alltmer problematiskt och underminerar en viktig princip i forskarsamhället, den om öppen kommunikation och åtkomst till information.

En motrörelse för fri tillgång till vetenskaplig information - Open Access - sprider sig, och ett antal nya initiativ har väckt stor uppmärksamhet (se avsnitt 3).

Globalt ses flera trender:

- Allt fler tidskrifter går över till open access publicering
- Nya tidskrifter föds i form av open access
- Forskare utnyttjar alltmer varierande möjligheter att lägga ut sina publikationer på högskolans servrar
- Högskolor blir alltmer medvetna om fördelarna och betydelsen av publicering i egen regi i stället för överlåtelse av hela upphovsrätten till kommersiella förlag
- Tekniska standarder möjliggör snabb spridning av forskningsresultat via såväl disciplin-specifika e-printarkiv som högskolornas egna servrar.

I detta sammanhang är det främst etablering av elektronisk publicering i högskolans egen regi som är central. S.k. ”institutional repositories”, dvs högskolornas egna system för elektronisk publicering, etableras på många håll. Även i Sverige är en del högskolor på gång med detta. Ett intressant exempel härvidlag är det digitala vetenskapliga arkivet (DiVA) vid Uppsala universitet (se bilaga 5).

Högskolan har ett starkt intresse av att bygga upp en heltäckande publiceringsbas över forskares publikationer bl.a. för att öka universitetets synlighet och för att möjliggöra en rättvisande evaluering av produktionen. Detta får inte kompliceras av att rättigheter skrivs bort.

Publicering på högskolornas egna servrar, fritt tillgänglig för alla globalt, innebär ökad synlighet för de vetenskapliga resultaten och möjligheter att attrahera finansiärer av fortsatt forskning.

Parallell publicering av vetenskapliga artiklar också på den egna högskolans server blir allt mer accepterat även av kommersiella förlag. Det är viktigt att framhålla att denna parallell-publicering inte i sig upphäver det etablerade publicerings- och meriteringssystemet.

I syfte att främja etableringen av heltäckande publiceringssystem på högskolorna arbetar ett antal universitet världen över med att ta fram nya avtal. Dessa reglerar relationen mellan förlag och författare, så att författaren behåller rätten att lägga ut artiklar fritt tillgängligt på högskolans egna servrar. Vid Lunds Universitet har förslag till nya avtalsmallar utarbetats (se bilaga 6).

Rekommendationer

Vi rekommenderar SUHF

- att fästa medlemmarnas uppmärksamhet på behovet av att skapa organisatoriska och ekonomiska förutsättningar för en professionell, vetenskaplig publiceringsverksamhet vid högskolorna. Biblioteken är härvidlag det naturliga valet av organisation, eftersom biblioteken dels har den tekniska grundkompetens som behövs, dels har kopplingen till existerande strukturer inom vetenskaplig publicering.
- att tillsätta en särskild arbetsgrupp som
 - a) verkar för att nya publiceringsavtal tas fram, som säkrar att forskare kan tillgängliggöra och arkivera publikationer på högskolornas servrar
 - b) belyser de långsiktiga ekonomiska och andra effekterna av existerande

publiceringspraxis, som bygger på ett ömsesidigt beroende mellan högskola och förlagsindustri

- c) granskar de existerande meriterings- och värderingssystem som är kopplade till existerande akademisk publicering, och belyser pågående arbete med att ta fram alternativa system baserade på egenpublicering vid högskolor och andra initiativ för fritt tillgänglig publicering

4.4 Organisation för ledning och styrning

Som angetts redan inledningsvis utgör distributionen av vetenskaplig information essensen av högskolans båda kärnverksamheter, utbildning och forskning. Biblioteken och i viss mån också IKT-enheterna utgör mycket viktiga organisatoriska noder för denna verksamhet. Detta reflekteras f.n. i regel inte på vare sig lokal eller nationell nivå.

När det gäller den lokala nivån kan konstateras att biblioteken vid högskolorna över en femtioårsperiod har förvandlats från att vara en resurs för ett begränsat antal forskare till att vara en resurs för lärande för tiotusenfalt fler studenter (utan att för den skull förlora sin betydelse för forskarna). Samtidigt med denna betydelsestillväxt och -förskjutning har biblioteken i organisatoriskt avseende successivt fjärmats från högskolans ledning. En följd härav är att biblioteken och därmed den vetenskapliga informationsförsörjningen för såväl lärare/forskare som studenter har kommit att tillmätas mindre istället för större vikt för den strategiska utvecklingen av högskolan. Detta förhållande är inte bara egendomligt i en tid när informationsförsörjning av alla slag betraktas som fundamental utan sannolikt också rent kontraproduktivt.

Om man går tillbaka till 1960-talet ingick överbibliotekarien vid ett universitet i läroanstaltens främsta ledningsorgan, konsistoriet. Han var tillsammans med förvaltningschefen eller dennes föregångare den ende i konsistoriet som inte innehade en renodlat akademisk position (rektor eller dekan). Överbibliotekariens ledamotskap i konsistoriet kan ses som en formell garanti för att frågor rörande bibliotekets verksamhet fanns på konsistoriets agenda. Samtidigt styrdes resurstillgången till biblioteket inte av konsistoriet, utan den fastställdes av statsmakterna i form av ett särskilt riksstatsanslag till resp. bibliotek. Möjligheterna till en lokal strategisk styrning var således begränsade.

Under 1970-talet genomfördes förändringar i form av såväl ekonomisk som organisatorisk styrning. Det särskilda biblioteksanslaget försvann, vilket innebar att resursramen liksom strategin för den vetenskapliga informationsförsörjningen gjordes till en lokal fråga. I samband med konsistoriets successiva omdaning till högskolestyrelse miste dock överbibliotekarien sin plats i det högsta lokala ledningsorganet. Biblioteken fick undan för undan en mera påtaglig service-roll, en utförarfunktion, som styrdes av mer eller mindre tydliga beställningar från styrelse och/eller fakulteter på i princip samma sätt som andra serviceenheter såsom data-centraler etc. En sådan organisation förutsätter en hög och strategiskt orienterad beställarkompetens och en väl fungerande dialog mellan beställare och utförare. Utan att göra anspråk på fullständig överblick över de lokala förhållandena runt om i landet vill utredningen göra gällande att dessa förutsättningar långtifrån alltid varit uppfyllda. Utredningens bedömning är, generellt sett, att det strategiska samspelet på lokal nivå mellan den akademiska ledningen på högskole- och fakultetsnivå och ledningen för biblioteket bör stärkas och fördjupas, inte minst för att möjliggöra ett genomförande av de rekommendationer som utredningen avger och an-

ser vara av vital betydelse för utvecklingen av effektivitet och kvalitet i utbildning och forskning.

På nationell nivå har Kungl. Biblioteket (KB) getts ett ansvar för bl.a. samordningen mellan forskningsbiblioteken, medan vare sig Högskoleverket eller Verket för högskoleservice (VHS) har några som helst uppgifter med avseende på den vetenskapliga informationsförsörjningen. Vetenskapsrådet (VR) har för sin del fått i uppdrag från regeringen - utöver den primära uppgiften att efter kvalitetsprövning fördela medel för forskning - att dels vara värmyndighet för högskolans gemensamma datanät, SUNET, dels stödja utvecklingen av populärvetenskaplig forskningsinformation. VR har också beslutat att tillsammans med Vinnova tillhandahålla en nationell databas för den vetenskapliga publiceringen i Sverige. Men även om VR på detta sätt finns på arenan för den vetenskapliga informationsförsörjningen, så ligger likväl kärnan i det nationella uppdraget på KB. Detta förhållande har ökat de lokala bibliotekens avstånd från de berörda högskoleledningarna, eftersom förutsatt samverkan avsetts ske i direkt samspel mellan KB och ifrågavarande bibliotek. De lokala biblioteken tenderar följaktligen att driva sina strategiska frågor, definierade utifrån ett biblioteksperspektiv, tillsammans och genom KB snarare än via de egna högskoleledningarna. De senare ägnar sig därför sällan åt dylika frågor, vilket leder till att dessa normalt inte heller initieras inom Sveriges Universitets- och Högskoleförbund (SUHF) och den vägen blir föremål för ett gemensamt akademiskt agerande. Det uppstår på detta sätt två parallella strukturer - en som avser den vetenskapliga informationsförsörjningen (i en något snäv mening) och som byggs upp av KB och de lokala biblioteken och en som avser utbildningen och forskningen inom högskolan, och ingenstans finns det någon mötesplats för dessa strukturer och de skilda problem som behandlas inom dem, inte ens inom utbildningsdepartementet (förrän på minister- och statssekreterarnivå), eftersom biblioteksfrågor hanteras inom en annan enhet än högskoleenheten. Det förekommer inte heller några försök att genom utväxling av styrelseledamöter mellan de båda strukturerna främja en helhetssyn. Således ingår ingen företrädare för högskoleledningarna i KB:s styrelse, och ingen företrädare för KB ingår i någon av de nyssnämnda nationella myndigheternas styrelser. När Universitetskanslersämbetet bildades 1964 var det tvärtom en självklarhet att den dåvarande riksbibliotekarien skulle beredas plats i dess styrelse, på samma sätt således som att överbibliotekarierna då var ledamöter av konsistorierna.

Vad bör då göras för att främja en mera rikhaltig strategisk samverkan mellan de ovan beskrivna båda strukturerna och vad kan SUHF göra i detta sammanhang?

Samverkan på den lokala nivån är naturligtvis en fråga för den lokala högskoleledningen. SUHF kan emellertid med stöd av denna rapport fästa de lokala ledningarnas uppmärksamhet på behovet av en långsiktig och strategiskt orienterad informationsförsörjningsstrategi. Denna kan givetvis utformas på många olika sätt. Ett intressant exempel härpå har utarbetats vid Linköpings universitet (se bilaga 3).

Samverkan på den nationella nivån är en mera komplicerad fråga. Utredningen förutsätter att det även i fortsättningen kommer att finnas ett nationellt uppdrag från regeringen till någon myndighet att svara för samordning och utveckling inom områden av den vetenskapliga informationsförsörjningen. Utredningen har övervägt att föreslå att ett sådant uppdrag läggs på t.ex. VR eller VHS men stannat för att förorda att uppdraget även fortsättningsvis meddelas KB. Mot bakgrund av den betydelse den vetenskapliga informationsförsörjningen tillmätes är det nödvändigt att fullgörandet av det nu avsedda nationella uppdraget framgent sker inom ramen för en från KB i övrigt, organisatoriskt och ekonomiskt, avgränsad enhet, över vars verksamhetsinriktade styrning högskolorna ges ett bestämmande inflytande, ungefär på

samma sätt som styrningen av SUNET sker inom VR. För att den vetenskapliga informationsförsörjningen skall harmoniera med vad som ter sig angeläget utifrån utbildningens och forskningens behov förutsätts att majoriteten av ledamöterna i en sådan verksamhetsstyrelse utgörs av företrädare för den akademiska ledningen inom högskolan. Inom ramen för en sådan organisation bör det vara möjligt att inte bara fullgöra de uppdrag som regeringen formulerat utan också, om det bedömes ändamålsenligt, svara för ett gemensamt handlande som högskolorna själva initierat, t.ex. genom SUHF.

Härutöver gör utredningen den bedömningen att som en reciprok åtgärd KB bör erbjudas att som associerad medlem delta i SUHFs verksamhet och således vara företrätt vid förbundsför-samlingens möten genom riksbibliotekarien och ytterligare en medarbetare som denne utser.

Rekommendationer

Vi rekommenderar SUHF att

- fästa medlemmarnas uppmärksamhet på behovet av en lokal, långsiktig och strategisk samverkan avseende den vetenskapliga informationsförsörjningen mellan den akademiska ledningen på olika nivåer och ledningen för biblioteket i syfte att stärka kärnverksamheterna utbildning och forskning
- verka för en innehållsmässig utveckling och organisatorisk inramning av ett nationellt strategiskt uppdrag avseende den vetenskapliga informationsförsörjningen i enlighet med vad vi förordat i det föregående.
- tillsätta en särskild arbetsgrupp med uppdrag att under en period om två till tre år följa utvecklingen inom de områden som berörts i denna rapport och att löpande föreslå åtgärder i syfte att effektivisera den vetenskapliga informationsförsörjningen.

5 SLUTORD

Vi har i det föregående redovisat analys och rekommendationer inom de fyra huvudområden som vi identifierat (se avsnitt 1.3). En avslutande och övergripande bedömning vill vi också tillfoga. Vår uppfattning efter att ha inhämtat uppgifter om förhållandena i andra länder (se avsnitt 3) är att Sverige släpar efter när det gäller både probleminsikt och ansatser till nationellt handlande. Denna bedömning gäller, med enskilda undantag, såväl den politiska som den akademiska ledningen för högskolan. Vi hoppas att SUHF med stöd av vårt arbete kan verka för att underlätta för Sverige att komma i kapp den internationella utvecklingen. Vi ser arbetet inför nästa forskningspolitiska proposition som en oerhört viktig process för att föra in frågan om den vetenskapliga informationsförsörjningen och –spridningen på den politiska dagordningen som den fundamentala infrastrukturfråga som den är och som den redan identifierats i de flesta andra jämförbara länder!

SUMMARY

The initial discussions of the Committee of Inquiry resulted in an analysis of the developmental and investment needs at Swedish universities and university colleges, particularly those needs which have a significant effect on library services. The following four main areas were identified:

- The need for information services to higher education and research, HE&R.
- The need for integrated learning environments in universities and university colleges.
- Publishing activities at Swedish universities and university colleges.
- Organizational issues.

The principal recommendations to SUHF are:

1. *To work to ensure:*

- that information services are treated as a strategic item on the academic agenda.
- a collective nationwide action for effectively supplying scientific knowledge and information.
- new models for licensing and funding of digital information resources for HE&R needs.

2. To draw the attention of SUHF members to the need for each university and university college to develop a strategy and action program in order to fulfill the goals stated in the Higher Education Act, i.e. that each student upon graduation shall have mastered an ability to "find and evaluate knowledge on a scientific level" and be capable of "following-up the continued development of knowledge."

3. To draw the attention of SUHF members to the need of changes in the current system for publishing academic writings, and to the need to establish economic prerequisites for creating professional, publishing services within the universities and university colleges.

4. To draw the attention of SUHF members to the need for locally-based, long-term strategic collaboration with regard to the flow of scientific information between academic management on all levels and the management of libraries with the aim of strengthening core HE&R activities.

5. To work to develop a concept for and the set up of an organizational framework for a national strategic commitment to an infrastructure for scientific knowledge and information.

6. To appoint a task force with a two to three year commission to follow up the developments in those areas delineated in this report summary, and to continually advise on ways and means to render more effective the supply of scientific knowledge and information.

In conclusion, the Committee of Inquiry wishes to stress that the work preceding the next state budget proposal on research policy is crucial for ensuring that the subject of supplying and disseminating scientific

knowledge and information is entered on the political agenda and given its rightful role as a essential component of the national infrastructure.

Bilaga 1

Prisutvecklingen för vetenskapliga tidskrifter

Prisökningar - Sverige

BIBSAM har redovisat prisökningar på tidskrifter baserat på underlag från tidskriftsleverantören Swets. För perioden 93/94 - 97 redovisades ökningarna med nästan 25 procent. Dock ökade tidskrifter inom naturvetenskap och medicin med över 30 procent. Observera att dessa tidskrifter både är dyra och står för en mycket stor del av de totala tidskriftskostnaderna. I BIBSAM:s senaste 5-årsrapport³² ges följande redovisning:

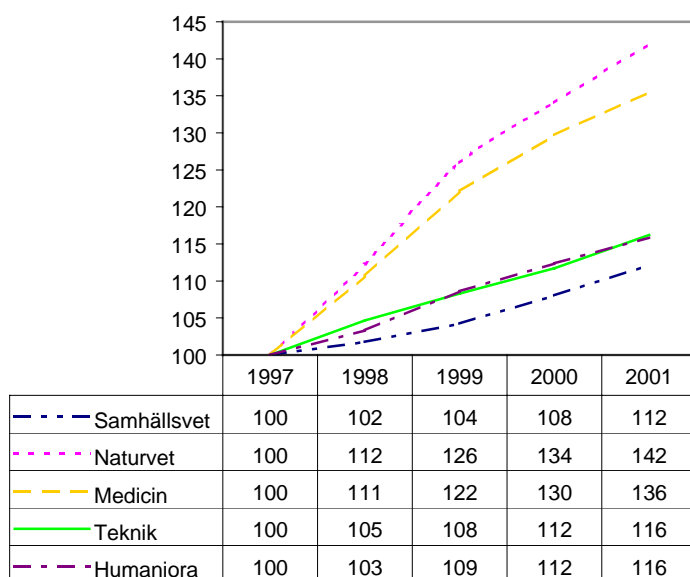

Diagram 11: Prisutveckling för vetenskapliga tidskrifter 1997-2001 (Källa: Swets)

Förändringarna i de mest använda valutorna har varit kraftigt negativa, vilket framgår av översikten nedan, även den från BIBSAM:s 5-årsstatistik. Även om den svenska kronan under 2003 stärkts något så ligger den fortfarande långt under kursen för 1997.

Genomsnittskurs mot SEK

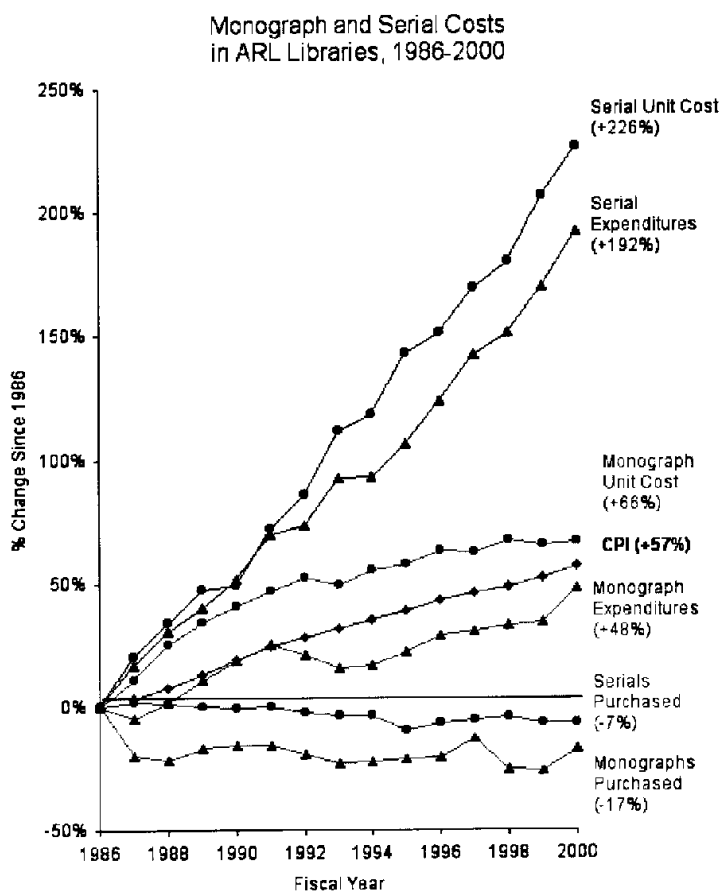
	100 DEM	1 EUR	100 FRF	1 GBP	100 NLG	1 USD
1997	440,4235	8,6249	130,8223	12,5048	391,3355	7,6364
1998	452,7156	8,9288	135,0376	13,1713	401,6098	7,9514
1999	450,3277	8,8076	134,2716	13,3720	399,6734	8,2671
2000	431,8651	8,4465	128,7668	13,8640	383,2876	9,1718
2001	473,0272	9,2516	141,0397	14,8691	419,81968	10,3260
Förändring	7,40procent	7,27procent	7,81procent	18,91procent	7,28procent	35,22procent

Tabell 5: Genomsnittskurs mot SEK per år 1997-2001 (Källa: Sveriges riksbank, www.riksbanken.se)

³² Jönsson Adrial, C. (2003) Svenska forskningsbibliotek. Femårsrapport 1997-2001.
<http://www.kb.se/bibsam/statistik/3arsrapp/grund.htm>

Prisökningar – USA

Väl underbyggda underlag för den långsiktiga prisutvecklingen kan hämtas från den amerikanska biblioteksorganisationen ARL. Grafen på följande sida är hämtad från ARL Bimonthly Report 218.³³ Den visar att snittpriset på tidskrifter ökade med 226 procent under perioden 1986 – 2000. Av grafen framgår också hur detta påverkat antalet inköpta tidskrifter och monografier. Man kan anta att ungefär samma prisökningstakt som gäller för den amerikanska marknaden också gäller för oss. Därutöver får man en ökad reell prisökningstakt på grund av kronans försvagning gentemot vissa nyckelvalutor. En belysning av vad detta innebär kan man få från Australien, som också har haft problem med en fallande valuta. Där ökade snittpriset för tidskrifter med 470 procent under perioden 1986 – 1998.³⁴

Prisökningar – Storbritannien

Utvecklingen på den brittiska tidskriftsmarknaden visar också på stora öknings enligt en delrapport till utredningen The Research Libraries Support Group från de brittiska högskolemyndigheterna³⁵:

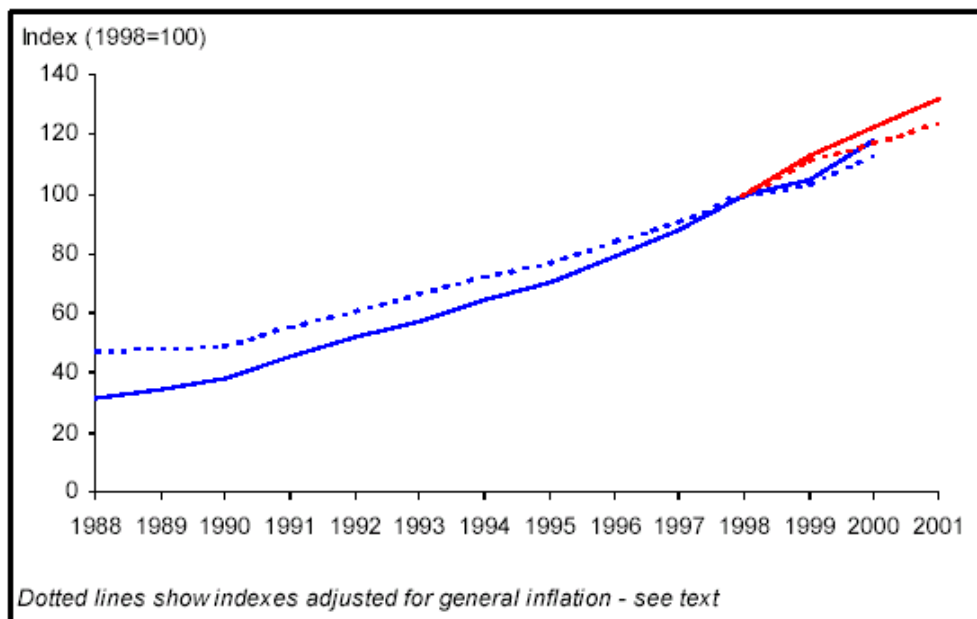
³³ <http://www.arl.org/newsltr/218/costimpact.html>

³⁴ Houghton, J. Victoria University, *The crisis in scholarly communication: an economic analysis*. Länk se <http://www.vala.org.au/vala2002/2002pdf/16Houton.pdf>

³⁵ The Library and Information Statistics Unit Loughborough University, *Trends in scholarly communication : output, access and use issues*, 2002, s. 22, http://www.jisc.ac.uk/index.cfm?name=jcie_scg

“As well as increases in the number of titles, the average price of journal subscriptions has also been increasing for some time. Data on periodical prices have been published in the *Library Association Record* for a number of years, courtesy of Blackwells. Following their merger with Swets, figures are no longer calculated on the same basis – Fig 2 therefore shows both series, including a small overlap. In order to give figures which are comparable, only UK periodicals are included in Fig 2, and both series have been indexed to 1998=100. The solid lines in Fig 2 show the indexes at current prices; dotted lines indicate figures which have been adjusted for the general rate of inflation, using to the Retail Price Index. **Prices have more than trebled over the period shown, and there is no sign of any slowing of this trend.**”

Fig 2 UK periodical price indexes

Prisjämförelse mellan kommersiella och icke-kommersiella utgivare

De allmänna priskurvorna döljer i verkligheten en ännu snabbare prisökningstakt för de stora kommersiella förlagen, som sätter överpriser på grundval av sin monopolställning. Ett mer precist sätt att mäta dessa överpriser är att jämföra pris per sida och per citering för tidskrifter från kommersiella (For-Profit) respektive icke-kommersiella (Non-profit) utgivare, vilket gjorts av en känd amerikansk ekonom, Ted Bergstrom.³⁶ Det visar sig att priset per sida är 5 ggr högre och priset per citering ca 15 ggr högre hos de kommersiella utgivarna.

³⁶ Bergstrom, C.T.& Bergstrom, T.C (2002) 'The economics of scholarly journal publishing', <http://octavia.zoology.washington.edu/publishing/>. Denna tabell samt många andra intressanta data tas upp i en rapport från den brittiska konkurrensmyndigheten, Office for Fair Trading, *The market for scientific, technical and medical journals. A statement by the OFT*, September 2002, OFT 396.

Journal pricing across disciplines

Field	Price/Page		Price/Cite	
	For-profit	Non-profit	For-profit	Non-profit
Ecology	\$1.19	\$0.19	\$0.73	\$0.05
Economics	\$0.81	\$0.16	\$2.33	\$0.15
Atmos. Sci.	\$0.95	\$0.15	\$0.88	\$0.07
Mathematics	\$0.70	\$0.27	\$1.32	\$0.28
Neuroscience	\$0.89	\$0.10	\$0.23	\$0.04
Physics	\$0.63	\$0.19	\$0.38	\$0.05

Citation data are from the Institute for Scientific Information's [Journal Citation Reports](#). Journal listings, prices, and page data are taken from the following sources: Carl Bergstrom's study of the year 2000 ecology journals, Ted Bergstrom's study of [year 2000 economics journals](#), the American Mathematical Association's survey of [year 2000 mathematics journals](#), Carey and Gould's survey of [year 1999 atmospheric sciences journals](#), and Soete and Salaba's analyses of the [year 1998 neuroscience journals and physics journals](#)

Prisökningar på paketavtal med e-tidskrifter

De internationella utvecklingstendenserna för prisökningar på tryckta tidskrifter pekar således i samma riktning. Det är fråga om prisökningar långt över normalprisindex och det är prisökningar över en lång tid vilket ger starka kumulativa effekter. Från slutet av 90-talet kommer paketavtalen på e-tidskrifter, som i Sverige upphandlas genom BIBSAM:s nationella konsortium. Det finns ännu ingen samlad uppfattning internationellt hur man ska värdera prisutvecklingen på dessa e-tidskrifter i paket. Modellerna för konsortieavtalen förändras kontinuerligt och har ännu inte stabiliserat sig. Det är svårt att jämföra prisutveckling på paket och på enskilda titlar och det är svårt att värdera vad som är ett rimligt pris för en uteslutande elektronisk tillgång till tidskrifter.

För BIBSAM-avtalen beräknas idag en genomsnittlig årlig prishöjning på 5 procent. Ska man värdera kostnadstrycket för universitets- och högskolebiblioteken under de senaste åren är det dock nödvändigt att titta på prisutvecklingen av Elsevieravtalet, som svarat för 60 -70 procent av de totala kostnaderna för e-tidskrifter de senaste åren:

1998-1999: 9,5 procent.

1999-2000: 7,5 procent

2000-2001: 7,5 procent

2001-2002: 6.0 procent

Detta ger en total, kumulerad prisökning på 34 procent för 1998-2002. När effekterna av en försvagad krona läggs ovanpå detta har resultatet för universitetsbiblioteken blivit mycket stora reella prisökningar. Så har t.ex. 48 procent prisökning rapporterats för SLU-biblioteken och 54 procent för Chalmers tekniska högskolas bibliotek för perioden 1998 – 2002. Då jämför man totalkostnaden för prenumerationer av tryckta tidskrifter från Elsevier i ingångsåret med kostnaden för enbart online-tillgång till hela Elseviers e-tidskriftspaket 2002.

År 2003 slöts ett nytt treårigt avtal 2003-2005 med det då utvidgade Elsevier-paket (även inkluderande Academic Press). Prishöjningarna i avtalet är:

2002-2003: 5 procent

2003-2004: 6 procent

2004-2005: 6 procent

Det tycks således som prisökningstakten har mattats av något när biblioteken nu överlag lämnat de tryckta prenumerationerna. Det är dock fortfarande frågan om en prisökning över nor-

malprisindex och därtill kan man fråga sig vad som är ett rimligt pris för tidskrifter i enbart elektronisk form, när förlagen nu klarat av sin tekniska omställning.

Bilaga 2

New and changing research publication practices due to open access publication initiatives

Erik Sandewall

Professor of Computer Science, Linköping University and Chairperson, ICSU Committee on the Dissemination of Scientific Information

Introduction

Modern information technology, and in particular the WWW (World-Wide Web) technology has spurred the development of open access publication, where research publications are made freely available on the Internet. The reasons for these initiatives are usually stated in economic terms and with reference to how costs are split between the original producer of a document (the author or her institution), the middleman (the publisher), and the consumer, as follows:

- much of the traditional costs for the middleman are automatically transferred to the consumer, namely those for computers, paper and printing, as electronic copies of articles are read on the computer screen and sometimes (not always) printed on the computer printer;
- other traditional middleman costs have already been transferred to the producer, namely those for typesetting as authors are required to submit their manuscripts in computer-based form;
- yet other traditional middleman services and associated costs are being eliminated by many publishers, namely the service of language checking and correction;
- additional middleman costs are becoming split between all three parties as distribution of paper copies of journal issues by ordinary mail is replaced by electronic distribution over the Internet. It is then argued that the remaining services and costs of the middleman are so marginal that it is not worthwhile to charge for them using e.g. subscriptions, because of all the hassle with collecting subscriptions and restricting access so that only subscribers can obtain the publications. It is better, it is argued, that articles are made accessible free of charge and the remaining 'middleman' costs are covered either by the producer through institutional repositories, or by national or international repositories that are financed by research funding agencies.

Objections against this line of reasoning are of two kinds. Some object to the economic analysis, and argue that the actual middleman costs are grossly underestimated in the cited analysis, and that the proposed new arrangement is not economically viable in the long term, in particular if it is supposed to scale up to the full volume of research publication today. Other objections refer to the *effects* of the open access publication on the current system for scientific publication as a means of communication between researchers.

It is argued that open access is likely to erode the current quality control scheme which is based on peer review as well as quality ranking of journals using impact factors and other bibliometric tools.

In this memorandum I will address the question of scientific communication in a broader perspective. Instead of assuming that the present system is the best of all possible, I will argue that the present system is itself determined by the available technologies during earlier periods of time, and that there are good reasons to change it for something better now that modern information technology makes those changes possible.

This memo is based on a presentation that was made at the ICSU conference in March, 2003 in Paris, and in particular it is based on the powerpoint slides for that presentation. Consequently some of the text is fairly concise and often written as item lists ('stolpar'). I hope this will not be seen as a problem by the readers.

1. A summary of the rules of the present 'publication game'

- Quality control (peer review) of publications
- Highly inappropriate to publish the ideas or results of another researcher
- A journal will not republish a previously published article
- Correct reference shall be made to the first report of a result that the present work builds on
- Priority of results is important in evaluation the performance of a researcher
- Reviewers are anonymous
- Reviewers shall only evaluate the objective quality of an article, not guard their own interests
- Articles are considered confidential while reviewed
- Priority is counted from the day of publication of an article, after review and acceptance
- There are also conventions for author assignment in group efforts, or between student and principal advisor

This system of rules is fairly complex, widely accepted, and important for the proper functioning of the system. Notice, however, that these rules are *not* based on legal systems, nor on economic considerations; they are by and large a combination of social rules in the scientific community, and rulings by scientific organizations including journal editorial boards.

The *purpose* of establishing and maintaining those rules are also clear:

- Efficient dissemination and preservation of scientific information
- Provide efficient and fair incentives for researchers and research groups

2. Technology dependence

Contrary to what is often claimed, the contemporary publication scheme as summarized above is not based on centuries of traditions. Journal based on international peer review started to appear only in the mid-twentieth century. Notice that:

- Peer review by peers located anywhere in the world, and not only those that are present at the site of the publisher, requires that several copies of the manuscript are available.

This became possible with the advent of typewriters and carbon paper, but it was not possible before.

- In the technology of the mid-twentieth century, there was effectively only two ways of preparing copies of a manuscript: typewriter and carbon paper (a few copies), and typesetting in lead and printing (expensive). This directly implies the use of peer review in order to decide which articles are worth the high cost of printing.

3. Reasons for reconsidering the rules of the publication game

We are no longer restricted by technology in this way, and we ought to ask the question which publication and communication schemes are optimal given the present technology. The following sections discuss a number of reasons why it may be worthwhile to reconsider the rules and conventions listed in section 1.

A. Maybe rules that worked well in the previous era lead to bizarre consequences when applied for modern information technology.

Example: The continued insistence on the rule “do not publish previously published results” has led to (1) not using preprints, or (2) not considering preprints as having been “published”. In fact, the following sequence of events illustrate how quickly a rule may change from reasonable to obsolete:

- The New England Journal of Medicine ruled in the early 1950's that a previously published article could not be republished in their journal. This rule was quickly followed by other journals.
- Easy reproduction of 'preprints' and 'departmental technical reports' became technically feasible in the early 1960's.
- In order to accommodate the existing journal rule with the new technology, it was ruled that a preprint was not to be considered as 'published', a use of language that contradicts common sense and that would not be accepted by, for example, a patent bureau
- Today, by extrapolation of the same course of events, an article may be available on the Internet and accessible for everyone by the click of the mouse, but it is anyway not considered as 'published' (in some disciplines) if it has not been peer reviewed. Other disciplines consider it as published, therefore not acceptable to a journal, and thereby the effective use of the new medium is thwarted.

The technology dependence of the original rule is a reason to reconsider its relevance.

B. Maybe there is undesirable behavior that was not possible before but which has become possible with the new technology.

Example: Removing published articles from electronic access because their contents are considered objectionable by some groups (This has already happened).

C. Maybe the continued application of established rules prevents what would otherwise have been a good use of new technology.

Example: Open discussion with the peer community as part of the reviewing process is not compatible with the idea that priority counts from the date of publication and publication occurs after reviewing. (Some experimental journals, such as the Electronic Transactions on Artificial Intelligence, ETAI, have reversed this procedure so that an article is first published, then peer reviewed by open discussion, and finally included in the journal if it passes the quality test).

D. Maybe the good use of new technology requires additional rules or generalization of existing rules.

Example: In some disciplines, a research result is primarily represented as a contribution to a data base. How is the identity of the originator of the result represented in such databases? How is reference to earlier work represented? Should it be? If not, how will the scientific community assign credit to such work?

E. Maybe new or extended rules are needed in order to strengthen the negotiating position of the scientific community visavis its commercial partners

In the area of scientific publication, the scientific community as a whole is 'outsourcing' a large part of its internal communication to commercial partners. This is becoming increasingly expensive, and we need to deal with the problem.

Consider for example the following scenario: the editorial board of journal J is dissatisfied with the pricing policies of its commercial publisher, and decides to set up a new journal N with a new publisher. The old publisher recruits an entirely new editorial board for J.

Question: shall the current impact factor and perceived prestige of J then belong to J or to N?

Note: the assumption that it stays with J is one of the reasons why prestigious journals are not very price-sensitive.

F. Maybe reduced outsourcing and more do-it-yourself publication necessitates additional rules.

Example: One possible development is that universities and institutes publish their own work, and that 'journals' are defined as selections from the literature ('overlay journals'). Then there must be credible safeguards against the possibility that an author makes changes retroactively into his/her previously published works. This requires an awareness in the scientific community about what are adequate safeguards.

G. Maybe new technology destroys the basis for some existing, useful activities, and new incentives are necessary in order to obtain replacements.

Example (this example was actually mentioned in a previous talk at the ICSU conference): If it is no longer a viable business to publish and sell tables of integrals for a particular community of scientists, that community has to assign professional credit to researchers that do that job instead. Maybe creating digests of earlier results should be considered

as valuable as creating 'original new results' ?

4. Is it possible to change the rules of the publication game

I have now reviewed a number of reasons why it may be worthwhile for the scientific community to review and to change the rules of the publication game. The immediate question is - is this possible? Well, by definition any change must happen in the same way as those rules were formed in the first place, that is, as a combination of social rules in the scientific community, and formal rulings by professional societies or journal editorial boards. What is needed at this point is therefore:

- Groups that bring these issues (short-term and long-term) to the attention of the scientific community and ignite the discussion.
- Broad discussion among researchers in various fields (different disciplines have different needs and different practices).
- Policy recommendations by a major organization. It would be appropriate that ICSU did this.
- Policy decisions by journals, universities, funding agencies, academies, etc.

Notice that all these changes must take a long time perspective. In particular, the key reason why the present system is so expensive for the research community is that price competition does not work because the author, who chooses which journal he is going to submit an article to, does not carry the subscription costs that are implied by his choice of that journal. However, authors choose journals partly based on their expectation of what will be the most valuable for them in their continued career, which means a time perspective of 20 years or more. Proposed changes of priority must be credible over that timescale if they are going to actually influence author behavior, assuming of course that the author continues to have a free choice about which journal to submit to.

5. Long-term direction: Research Knowledge Management

The example in section 3 showed how a rule that was originally formulated in the context of one technology, can rapidly become obsolete due to technological change. If the scientific community is going to change the mechanisms of its internal communication system, then it is important not to fall into the same trap again. An analysis of likely and desirable directions on the scale of decades into the future is important, while also of course very difficult.

I propose that the natural direction is towards Knowledge Management systems, using a term that is popular in industry, but now knowledge management for the totality of knowledge that is built up in research enterprises. In principle, this includes:

- conventional research publications
- research background material: laboratory notes from experiments and observations; software documentation, etc

- sources, for example documents in historical archives
- research administrative documents: project proposals, formal reports from research projects
- structured data that express research results, contributions to databases
- presentations of research results using alternative media or multimedia: audio recordings, video recordings, visualizations in virtual reality
- pedagogical presentations of research results, for example 'powerpoint' presentations at conferences and seminars
- discussions about research work or about research results, for example as e-mail communication between researchers

At present these different kinds of information are maintained and archived (some of them, sometimes) in very different ways. There are good arguments for taking an integrated view of this entire information structure. Doing so is a relatively long-term undertaking, but it has to be done because it is better that the scientific community discusses this explicitly, than that we should slide in this direction without proper analysis of the changes in information handling and the effects of those changes on the research communication system.

Bilaga 3

Sammanfattning av ”Strategiska vägval – en utredning om vetenskaplig informationsförsörjning vid Linköpings universitet”

Utredningen genomfördes under perioden mars 2002-juni 2003 i form av fyra delstudier, nämligen en för informationsförsörjning och pedagogisk utveckling, en för mediemarknadens utmaningar, en för elektronisk publicering, och en för organisation för strategi och finansiering av biblioteksverksamheten. Delstudierna innehåller en rad förslag ägnade att optimera användningen av de resurser som årligen anvisas för att säkerställa och fortlöpande utveckla informationsförsörjningen till utbildningen och forskningen vid Linköpings universitet. Ett par av delstudierna behandlar också spridningen av vetenskaplig information som uppstått som resultat av forskningen inom universitetet. Förslagen riktar sig såväl till universitetets och fakulteternas ledningar som till verksamma vid institutionerna och till universitetsbiblioteket. Nedan summeras några särskilt grundläggande ståndpunkter och förslag ur de fyra delstudierna.

I Informationsförsörjning och pedagogisk utveckling

Begreppet informationskompetens rymmer kvaliteter av central betydelse för universitetets kärnverksamheter, dvs. grund- och forskarutbildning, forskning och samverkan med det omgivande samhället. Informationskompetens utgör grunden för livslångt lärande. Den behövs inom alla vetenskapsområden, alla inlärningsmiljöer och på alla utbildningsnivåer. Bibliotekets särskilda kurser i informationshantering är i det sammanhanget att betrakta som en del i ett väsentligt vidare komplex. År 2001 infördes några principiellt väsentliga klargöranden i högskolelagens målparagraf (1 kap 2 §). Under sin utbildning bör studenterna uppnå förmåga ”att självständigt urskilja, formulera och lösa problem” samt ”utveckla förmåga att söka och värdera kunskap på vetenskaplig nivå”. Markeringar som dessa förväntas återspeglas i grundutbildningen forskarutbildningen och inom ramen för såväl sammanhållna utbildningsprogram som fristående kurser.

Informationskompetens skall betraktas som en naturlig och nödvändig komponent i utbildningen. Universitetet har därför att tydligt arbeta för en ny attityd till informationsförsörjning och dess samspel med den pedagogiska utvecklingen samt för att ett studentcentrerat lärande också integreras i bibliotekets verksamhet genom att på olika nivåer initiera och understödja samarbetet mellan lärare/forskare och bibliotekarier, speciellt med tanke på undervisningen i informationshantering.

II Mediemarknadens utmaningar

God tillgång till vetenskaplig information är en basal nödvändighet för universitetet. Universitetsbiblioteket måste på hela universitetets vägnar och ansvar aktivt följa utvecklingen vad gäller elektroniska resurser. Biblioteket bör ges fortsatta mandat och möjligheter att delta i samlade konsortieupphandlingar av vetenskaplig information.

Mot bakgrund av den snabba och genomgripande förändringen av formerna för vetenskaplig publicering bör universitetet aktivt delta i strävandena att åstadkomma friare tillgänglighet till forskningens resultat.

III Elektronisk publicering vid universitetet

Verksamheten inom det elektroniska förlaget Linköping University Electronic Press (LiU-Press) bör permanentas och som en enhet med egen verksamhetsstyrelse knyts till universitetsbiblioteket.

Universitetet bör satsa på att elektroniskt publicera och tillgängliggöra alla avhandlingar, examensarbeten och magisteruppsatser inom LiU-Press. I sammanhanget krävs särskilda satsningar på kompetensutveckling och medvetandegörande av förlagets potential vad gäller elektronisk publicering vid LiU.

IV Organisation för strategi och finansiering av biblioteksverksamheten vid universitetet

En grupp bör inrättas på högsta ledningsnivå för beredning av beslut om strategiska överväganden i frågor rörande biblioteksfunktioner och informationsförsörjning vid LiU. Den övergripande strategin bör avse en period om tre till fem år och innefatta såväl en prioritering av verksamhetens inriktning som en till denna kopplad ekonomisk ram. Under löpande strategiperiod ansvarar gruppen för uppföljning av bibliotekets prestanda mot den fastställda strategin och tar erforderliga initiativ till modifieringar.

En bättre koppling i daglig verksamhet mellan biblioteket, undervisningen och forskningen vid LiU bör eftersträvas. Mot bakgrund härav föreslås att kontaktbibliotekariefunktionen vid LiUB vidareutvecklas samt att biblioteksstyrelsen ges en betydligt bredare sammansättning än vad den har idag, när den närmast kan jämföras med en institutionsstyrelse, dvs är rekryterad helt inom biblioteket.

Universitetsbiblioteket föreslås i fortsättningen finansieras via en central och således gemensam avsättning av medel, som dock kan kompletteras med extra insatser från fakultetsorganen. Externfinansierad verksamhet bör bära kostnader för biblioteket i samma mån som de direkta riksstatsanslagen till grundutbildning resp. forskning och forskarutbildning. Universitetsledningen bör införa metoder och rutiner för att regelbundet och vid strategiska tillfällen följa upp LiUBs verksamhet utifrån ett användarperspektiv.

Bilaga 4

Gemensamma avtal

Utdrag ur KB:s årsredovisning 2002

(s 65-67)

Centrala licensavtal för databaser

Ett sätt att befrämja effektiv återsökning och hantering av elektronisk information i kommersiellt tillhandahållna databaser är centrala licensavtal.

BIBSAM har sedan 1997, i spetsen för ett konsortium, slutit sådana avtal för de svenska universitetens och högskolornas räkning, samt för ett antal statligt finansierade forskningsinstitutioner utanför högskolornas ram.

För användarna medför övergången från pappersbaserad till elektronisk information en rad fördelar:

- Tillgång till informationen ges, dygnet runt, var och en som har tillgång till universitetets/högskolornas/institutionens eget datanät, oavsett var den informationssökande befinner sig.
- Möjligheterna att snabbt och effektivt hitta den information man söker ökar radikalt.
- När övergången väl fullbordats beräknas den medföra minskade förvärvs- och hanteringskostnader för universitetet/högskolor/institutionen.
- Vad gäller tidskriftsavtalen blir antalet tillgängliga titlar ojämförligt mycket större (så länge man, som hittills, sluter paketavtal avseende det enskilda förlagets samlade utgivning).

Det faktum att BIBSAM centralt sluter avtal med leverantörerna är synnerligen arbetsbesparande både för användare och leverantörer. Det ger också som regel både bättre priser och förmånligare villkor i övrigt än om varje institution skulle förhandla var för sig.

Konsortiedeltagarna väljer själva vilka avtal man vill ansluta sig till. År 2002 deltog 36 universitet och högskolor samt 15 statligt finansierade men icke-högskoleanknutna forskningsinstitutioner i ett eller flera av dessa avtal. Tabellerna Licenser 1-5 visar de aktuella databaserna 2002, samt antalet deltagande institutioner i varje avtal.

Nya avtal med tillgång fr.o.m. 2002 (databas, förlag, startdatum):

- *Keesing's Records of World Events*, Keesing's Worldwide, 2002-01-01
- *Kluwer Online*, Kluwer Academic Publishers, 2002-01-02
- *Lecture Notes in Computer Science*, Springer Verlag, 2002-01-01
- *Nature Journals Online*, Nature Publishing Group, 2002-01-01
- *Nationalencyklopedien*, NE AB, 2002-08-01
- *Oxford Reference Online*, Oxford University Press, 2002-06-01
- *STKE, Signal Transduction Knowledge Environment*, AAAS, 2002-07-01 (avtalet administreras av Karolinska institutets universitetsbibliotek inom ramen för ansvarsbiblioteksverksamheten).

Nya avtal med tillgång fr.o.m. 2003:

- *Harcourt Health Sciences*, Elsevier Science
- *Oxford University Press*, OUP

- *Nature Reference: Encyclopedia of Life Science, Encyclopedia of Astronomy and Astrophysics* och *Cancer Handbook*, Nature Publishing Group

Avtal som har förhandlats fram inom ramen för ansvarsbiblioteksverksamheten:

- *Thompson Faktas digitala rättsinformation*, Thompson Fakta (Stockholms universitetsbibliotek).
- *-EMBASE*, Elsevier Science (Karolinska institutets universitetsbibliotek).
- *Inspec* och *Compendex*, upphandling av gemensamt gränssnitt (Kungl. Tekniska Högskolans Bibliotek).

Fem av tidskriftsavtalen kunde 2002 subventioneras med 10 mkr genom ett öronmärkt bidrag från Utbildningsdepartementet. Detta motsvarar en subvention på 16 %. Subventionering har skett sedan de första centrala licensavtalen för elektroniska tidskrifter tecknades 1998. Syftet har varit att under ett initialskede underlätta övergången från pappersbaserad till elektronisk information.

Tabell, licenser 1 : Subventioner

Förlag	Databas	Subventioner (kr)
Academic Press/Elsevier Science	IDEAL	1 328 686
Kluwer Academic Publishers	Kluwer Online	898 305
Springer Verlag	LINK	1 033 423
Johns Hopkins UP	Project MUSE	218 348
Elsevier Science	ScienceDirect	6 521 238
Totalt		10 000 000

Under hösten påbörjades arbetet med en integration av e-tidskrifterna i LIBRIS' centrala katalog. Samtidigt inledde, som redan nämnts, LIBRIS-avdelningen (i samråd med bl.a. BIBSAM) upphandling av programvara för en biblioteksportal som kommer att möjliggöra enhetlig sökning på artikelnivå i de elektroniska tidskrifterna.

Enligt uppgifter som BIBSAM sammanställt har konsortiedeltagarna nu i stor omfattning sagt upp de tryckta versionerna av de tidskrifter som nu finns tillgängliga i elektronisk form genom BIBSAM-konsortiets licensavtal (Se Tabell, licenser 7).

De centrala licensavtalen ger, som ovan nämnts, universiteten och högskolorna stora fördelar i form av förbättrad kostnadseffektivitet. Biblioteken, som oftast inom befintliga budgetramar fått axla hela betalningsansvaret för dessa avtal, upplever emellertid denna börda som betungande. Anslags- och prisutveckling går inte parallellt. Kronkursens utveckling har förorsakat svåra problem. Bördan blir heller inte lättare av att all subventionering av tidskriftsavtalen upphör fr.o.m. 2003.

Konsortiesamverkan ger både kostnads- och pridfördelar. Ett faktiskt problem är emellertid att de kommersiella, vetenskapliga förlagen verkar i en starkt monopolistisk bransch. I syfte att försvaga dessa förlags monopolställning försöker BIBSAM, liksom många andra licenskonsortier, att på olika sätt stimulera den icke-kommersiella akademiska publiceringen, nationellt och internationellt. Det är i detta sammanhang man skall se det ovannämnda initialstödet till ett resurscentrum för vetenskaplig kommunikation med Lunds universitets bibliotek som huvudman.

För att göra prissättningen så "rättvis" som möjligt försöker BIBSAM också att påverka förlagens prismodeller. Under 2002 har flera stora avtal omförhandlats. Fr.o.m. 2003 övergår

avtalen med bl.a. Elsevier Science (inkl. Academic Press), Springer Verlag och Emerald till kostnadsfördelningsmodeller som bygger på populationsparametrar, dvs. antalet studenter och forskare vid deltagande institutioner. ...

Bilaga 5

Digitala vetenskapliga arkivet

Vid Uppsala universitet har det genomförts en utredning om universitetets vetenskapliga publicering. Som resultat av denna utredning skapades "Enheten för digital publicering" med placering vid Uppsala universitetsbibliotek (UUB).

Enhetens uppdrag är att

- skapa tekniska lösningar och ett fungerande arbetsflöde för elektronisk spikning samt fulltextpublicering av avhandlingar, examensarbeten, arbetsrapporter, artiklar och andra typer av vetenskapliga publikationer
- bevaka utvecklingen på områden som har anknytning till digital publicering

Inom enheten bestämde man sig från början att satsa på en bredare tolkning av uppdraget och skapa ett system som kan hantera vilka fulltextdokument som helst. Så tillkom konceptet för **Digitala vetenskapliga arkivet (DiVA)**.

Målet för DiVA är:

- att skapa ett sökbart arkiv över alla vid Uppsala universitet publicerade digitala dokument, som är samsökningsbart i strukturerad sökning med bibliotekskatalogen och andra relevanta söktjänster samt tillgängliggöra metadata för informationstjänster för spridning av information om forskning vid Uppsala universitet
- att i samarbete med Kungliga biblioteket (KB) garantera långtidslagring och tillgänglighet av elektroniska dokument
- att fungera som kompetens inom digital publicering och digitala bibliotek

Systemet kan hantera vilket fulltextdokument som helst. Lagring sker i databasmiljö, (Oracle), som ger frihet att kunna använda nya teknologier och standarder. Initialt lagras, sprids och arkiveras hela fulltextfiler i pdf. Förberedelse finns att övergå till andra lagringsformat (XML).

Texter och metadata sparas i databasen genom att man har skapat mallar för författaren. Den första mallen skapades i Word för spikbladet. I detta finns all nödvändig information för att skapa en post i databasen. Tillvägagångssätt: doktoranden fyller i mallarna. Filen skickas till Enheten för digital publicering. Ett makro sorterar informationen. Med ett konverteringsprogram skapas en XML-fil. XML-filen skickas via en http-post till databasen. XSQL omvandlar XML strukturen i filen med hjälp av XSL till den struktur som krävs för databasen. Ett PL/SQL-program sparar data i databasen = automatisk framställning av spikblad. Den andra mallen skapades i Word för fulltextpublikationer. Författaren hämtar hem mallen via webben.

I samarbete mellan UUB och KB katalogiseras och långtidslagras fulltextpublicerade dokument. En katalogpost i MARC-format genereras automatiskt och överförs till den nationella katalogdatabasen Libris. Från Libris tas informationen sedan tillbaka till bibliotekets lokala katalog. Kungliga biblioteket långtidslagrar en arkivkopia av fulltextdokumentet. Ett system för bestående länkar har tagits fram och alla fulltextdokument använder sig av Uniform Resource Name (URN:NBN).

Planerad utveckling för DiVA:

- skapa tekniska lösningar för lagring/fulltextpublicering av artiklar som ingår i sammanläggningssavhandlingar
- skapa standardvisningsformat för publicering av elektroniska tidskrifter
- skapa en digital helpdesk för elektronisk publicering

Akademisk portal

DiVA har rönt intresse hos högskolebiblioteken. En samarbetsgrupp bildades 2002 med representanter från Stockholms universitetsbibliotek, Umeå universitetsbibliotek, Örebro universitetsbibliotek och Södertörns högskolebibliotek. Samtliga använder idag det system för elektronisk publicering som tagits fram vid Uppsala universitetsbibliotek.

Inom ramen för detta samarbete har den tekniska lösningen för DiVA anpassats och grafiska gränssnitt individualiserats för deltagarna. Det finns en gemensam webbplats där publicerade dokument från universiteten är tillgängliga för sökning och i fulltext. I första hand publiceras avhandlingar och forskningsrapporter. I andra hand kommer artiklar och examensarbeten att ingå i portalen.

Portalen finns på följande webbadress: <http://publications.uu.se/portal/>

Bilaga 6

Förslag till avtalsmallar för upphovsrättsavtal mellan forskare vid Lunds universitet och förlag/utgivare.

Biblioteksdirektionen vid Lunds universitet har tagit initiativ till en arbetsgrupp med syfte att utarbeta förslag till modellicenser för Lunds universitet.

Arbetsgruppen har bestått av representanter från Juridiska enheten, Juridiska institutionen och Biblioteksdirektionen. I juni 2003 lade gruppen fram förslag till informationsmaterial och avtalsmallar.

Materialet skall betraktas som icke färdiga förslag, som efter remisstidens utgång kommer att omarbetas för att ta hänsyn till inkomna synpunkter från universitetet samt till den svenska implementeringen av EU:s direktiv om upphovsrätten i informationssamhället

Syfte

Avtalsmallarna är till för att användas mellan författare vid universitetet och förlag/utgivare vid olika former av publicering (t.ex. publicering av artiklar, avhandlingar etc.). Det finns anvisningar till samtliga avtalsmallar som förtydligar innehållet samt visar författaren på olika alternativ och dess innebörd.

Avtalsmallarna och anvisningarna vill uppmärksamma författarna på frågor om upphovsrätt, visa på olika avtalsmodeller som kan användas vid publicering samt bistå författarna gentemot förlagen och på så sätt underlätta för författarna att tillvarata sina rättigheter.

Ett viktigt syfte med mallarna är att erbjuda ett avtal som ger möjlighet för författaren att bibehålla rätten till icke-kommersiell publicering i digital miljö. Universitetet har ett starkt intresse av att bygga upp en heltäckande publiceringsbas över universitetets forskares publikationer bl.a. för att öka universitetets synlighet och för att möjliggöra en rättvisande evaluering av produktionen. Detta får inte kompliceras av att rättigheter skrivs bort.

Innehåll

Materialet innehåller:

1. Allmän inledning till samtliga avtal och anvisningar med kort förklaring av vad upphovsrätten innebär.
2. Modellavtal mellan författare och förlag. (Avtal mellan författare och förlag som reglerar de viktigaste och vanligaste frågorna vid publicering av en artikel i en tidskrift.)
3. Anvisningar till modellavtal mellan forskare och förlag. (Kortare förklaringar till särskilt viktiga punkter i avtalet.)
4. Modellavtal mellan författare och Lunds universitet. (Avtal mellan författare och Lunds universitet som reglerar universitetets rätt att publicera författares artiklar, avhandlingar m m på universitetets hemsida.)
5. Anvisningar till Modellavtal mellan författare och Lunds universitet, (Kortare förklaringar till särskilt viktiga punkter i avtalet.)

Materialet kan i sin helhet hittas på: <http://www.lu.se/jurenh/INTERN/avtal.html>